

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА

411-48/21

Београд

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел. бр. 25848 датум: 30. септембар 2021. г.

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

МОНИТОРИНГ УСТАНОВА У КОЈИМА СЕ НАЛАЗЕ ЛИЦА ЛИШЕНА СЛОБОДЕ

МОНИТОРИНГ ЗАВОДА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА

Извештај о посети Васпитно-поправном дому у Крушевцу

Београд, септембар 2021. године

Contents

1. УВОД	3
1.1. МАНДАТ НПМ	3
1.2. ПОДАЦИ О ПОСЕТИ ЗАВОДУ	4
1.2.1. ОПШТИ ПОДАЦИ О ПОСЕТИ	4
1.2.2. ТОК ПОСЕТЕ	4
1.2.3. САРАДЊА СА НПМ	5
1.3. ПОДАЦИ О ЗАВОДУ	6
1.3.1. ОПШТИ ПОДАЦИ	6
1.3.2. ПОСЕБНИ ПОДАЦИ (број лица лишених слободе на дан посете)	7
1.3.3. ЛОКАЦИЈА И АРХИТЕКТУРА	8
2. УТВРЂЕНО СТАЊЕ И ПРЕПОРУКЕ	9
2.1. МАТЕРИЈАЛНИ И ДРУГИ ЖИВОТНИ УСЛОВИ	9
2.1.1. СМЕШТАЈ	9
2.1.2. ПРОСТОРИ ЗА БОРАВАК НА ОТВОРЕНОМ	17
2.2. ИСХРАНА	17
2.2.1. ОБРОЦИ	17
2.2.2. КУХИЊА	18
2.2.3. ТРПЕЗАРИЈА	18
2.2.4. КАНТИНА	18
2.3. ПРАВНА ЗАШТИТА, БЕЗБЕДНОСТ И КОНТРОЛА	19
2.3.1. ПРАВНА ЗАШТИТА	19
2.3.2. БЕЗБЕДНОСТ	25
2.3.3. КОНТРОЛА	45
2.4. ТРЕТМАН И ПОЛОЖАЈ ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ	46
2.4.1 ТРЕТМАН	46
2.4.2. ОБРАЗОВАЊЕ И СТРУЧНО ОСПОСОБЉАВАЊЕ	51
2.4.3. РАД	53
2.4.4. СЛОБОДНО ВРЕМЕ	54
2.4.5. ОБАВЕШТАВАЊЕ	57
2.4.6. ПОСЕТЕ	57
2.4.7. ПОШИЉКЕ И КОМУНИКАЦИЈА	58
2.4.8. ПОСТУПАЊЕ ПРЕМА ПОСЕБНО ОСЕТЉИВИМ ОСОБАМА	60
2.5. ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА.....	61
2.5.1. ОРГАНИЗАЦИЈА	61
2.5.2. ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕДИ	67
2.5.3. ЛЕЧЕЊЕ И ИНТЕРВЕНЦИЈЕ	70
2.5.4. ПОСЕБНИ АСПЕКТИ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ	71
2.5.5. ЗДРАВСТВЕНИ НАДЗОР	75
2.6. НАВОДИ О ЗЛОСТАВЉАЊУ	77

1. УВОД

1.1. МАНДАТ НПМ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹ прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе, у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НПМ има право: на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамо разговара са тим лицима, и са службеним лицима, која су обавезна да сарађују тим поводом, и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; на приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређења услова у којима се она задржавају или затварају. По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеној установи. Након тога, НПМ одржава стални дијалог са посећеном установом, као и органом у чијем је саставу та установа, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

У чл. 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсманима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

У институцији Заштитника грађана формирана је посебна организациона јединица Одељење националног механизма за превенцију тортуре, која обавља стручне послове НПМ.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НПМ,² којим је предвиђено да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама у којима су смештена лица лишена слободе, а које се налазе на територији АП Војводине.

На основу спроведеног јавног позива,³ Заштитник грађана је изабрао удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НПМ, и то: Комитет правника за људска права, Виктимолошко друштво Србије, А11 – Иницијатива за економска и социјална права, Центар за интеграцију младих, Хелсиншки одбор за људска права у Србији и Одбор за људска права Ваљево.

¹ "Сл. лист СЦГ - Међународни уговори", бр. 16/05 и 2/06 и "Сл. гласник РС - Међународни уговори", бр. 7/11.

² Потписан 12. децембра 2011. године.

³ Објављен на интернет страници Заштитника грађана 4. јуна 2020. год.

1.2. ПОДАЦИ О ПОСЕТИ ЗАВОДУ

1.2.1. ОПШТИ ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

УСТАНОВА	Васпитно-поправни дом у Крушевцу
ВРЕМЕ ПОСЕТЕ	22. април и 17. мај 2021. године
ОСНОВ ПОСЕТЕ	Послови НПМ, у складу са чл. 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ПОСЕТУ ОБАВИО	Заштитник грађана, у сарадњи са удружењем Центар за интеграцију младих (ЦИМ)
ВРСТА ПОСЕТЕ	Редовна, по Плану посета за 2021. годину
НАЈАВА ПОСЕТЕ	Посета обављена 22. априла је била претходно најављена, а посета обављена 17. маја је била ненајављена
САСТАВ ТИМА	<p>Вођа тима: Марко Анојчић, <i>Заштитник грађана/Одељење НПМ</i></p> <p>Чланови тима: Ивана Босиљчић, <i>Заштитник грађана/Стручна служба</i> Александра Мићић, <i>ЦИМ</i> Лазар Милошевић, <i>ЦИМ</i> др Снежана Павлекић, <i>лекар специјалиста судске медицине</i> др Мира Петровић, <i>лекар специјалиста психијатрије</i></p>

1.2.2. ТОК ПОСЕТЕ

1.2.2.1. I посета

НПМ посете установама у којим се налазе лица лишена слободе обавља у складу са усвојеном методологијом, по којој посета садржи пет фаза.

Фаза I: Разговор са руководством

Посета тима НПМ започета је разговором са управником и начелницима стручних служби Дома. Вођа тима указао је на мандат НПМ, опште циљеве који се желе постићи, принципе поступања и план посете. Управник је представио Дом у општим цртама и стање у установи на дан посете.

Фаза II: Обилазак установе

НПМ је обишао смештајне капацитете у Дому: просторије за смештај штићеника, просторе за шетњу, просторије за посете, за заједничке активности, просторије за пружање здравствене заштите, кухињу, трпезарију и друге. Током обиласка спаваоница и других

просторија које користе лица лишена слободе обављени су разговори са затеченим штићеницима, без присуства службеника.

Фаза III: Утврђивање стања у појединим областима

У оквиру ове фазе посета је обухватила разговоре са руководиоцима области рада у Дому о стању у релевантним областима као што су безбедност и инциденти, средства принуде, посебне и дисциплинске мере, права штићеника и њихов третман, здравствена заштита и друго. Начелници и друга одговорна лица у Дому су чланове тима НПМ информисали о стању у Дому и проблемима са којима се суочавају у раду. Током разговора извршен је увид и фотокопирање документације релевантне за утврђивање стања и поштовања права штићеника.

Фаза IV: Интервјуи са штићеницима

Тим НПМ је обавио разговоре са преко 50 штићеника, који су се у време посете налазили у Дому. У овој фази, обављени су и индивидуални разговори са више штићеника, без присуства других лица, за које су чланови тима на основу свих прикупљених информација проценили да је потребно да са њима обаве разговоре у потпуној приватности.

Фаза V: Завршни разговор са руководством

Посета Дому окончана је разговором тима НПМ са управником и начелницима стручних служби. Тим је указао на основне утиске о посети, пре свега о поштовању права штићеника, уоченој атмосфери, односу запослених према тиму НПМ, о примедбама које су истакли штићеници, као и другим најважнијим чињеницама које су утврђене.

1.2.2.2. II посета

Посета је имала за циљ проверу да ли су штићеници са којима је тим НПМ разговарао приликом прве посете трпели било какве последице због тога. Приликом ове посете, тим НПМ је обавио приватне разговоре са овим штићеницима, у павиљонима у којима су се налазили у тренутку посете.

Такође, током ове посете прибављене су додатне информације и документација од значаја за предмет Извештаја.

1.2.3. САРАДЊА СА НПМ

Управа Дома и сва затечена службена лица остварила су пуну сарадњу са тимом НПМ, омогућивши му да несметано обави посету у складу са својим мандатом.

Запослени су показали кооперативност, дали одговоре на сва постављена питања, тиму НПМ су омогућили приступ свим просторијама и инсталацијама, фотографисање свих делова Дома без ограничења, као и преглед, увид и фотокопирање целокупне тражене документације. Омогућен је и несметан и ненадзиран разговор са свим штићеницима по избору чланова тима НПМ.

1.3. ПОДАЦИ О ЗАВОДУ

1.3.1. ОПШТИ ПОДАЦИ

НАЗИВ	Васпитно-поправни дом у Крушевцу
АДРЕСА	Бруски пут бр. 40, 37000 Крушевац
КОНТАКТ	телефон: 037/410 100 факс: 037/410 103 електронска пошта: ksvpd@uiks.gov.rs
УПРАВНИК	Милош Ристић
ВРСТА	васпитно-поправни дом
ТИП	полуотворени
ОДЕЉЕЊА	Пријемно одељење Опште одељење Одељење за интензивни рад Отпусно одељење Женско одељење Одељење за пунолетна лица
СЛУЖБЕ	Служба за обезбеђење Служба за третман Служба за обуку и упошљавање Служба за здравствену заштиту Служба за опште послове
БРОЈ РАДНО АНГАЖОВАНИХ	Укупно 198, од тога: - 56 на пословима третмана - 81 на пословима обезбеђења - 34 на пословима обуке и упошљавања - 6 на пословима здравствене заштите, од тога 4 медицинских техничара 1 лекара опште праксе 1 лекар психијатар - 21 на општим пословима, од тога: 5 дипломирана правника 3 професионална кувара

ПРЕДВИЂЕН КАПАЦИТЕТ	<p>За укупно 320 штићеника, од тога:</p> <ul style="list-style-type: none"> 20 пријемно одељење 180 опште одељење 40 одељење за интензивни рад 20 отпусно одељење 30 женско одељење 30 одељење за пунолетна лица
------------------------	--

1.3.2. ПОСЕБНИ ПОДАЦИ (број лица лишених слободе на дан посете)

УКУПНО	<p>Укупно 186 лица, од тога:</p> <ul style="list-style-type: none"> - 178 на извршењу васпитне мере, и то: <ul style="list-style-type: none"> 2 у пријемном одељењу 134 у општем одељењу 24 у одељењу за интензивни рад 4 у отпусном одељењу 14 у женском одељењу - 8 на извршењу других кривичних санкција
ПОЛ И СТАРОСНА СТРУКТУРА	<p>Мушкараца 169, од тога:</p> <ul style="list-style-type: none"> малолетних 58 пунолетних 111 <p>Жена 18, од тога:</p> <ul style="list-style-type: none"> малолетних 6 пунолетних: 12
ПОСЕБНЕ ГРУПЕ	- 7 млађих малолетника
РАДНО АНГАЖОВАНИХ	<p>Укупно 156 лица, сви у <u>Заводу</u>, од тога:</p> <ul style="list-style-type: none"> 2 из пријемног одељења 129 из општег одељења 4 из отпусног одељења 14 из женског одељења 7 из одељења за пунолетна лица
ИНФЕКТИВНО ОБОЛЕЛИХ	Укупно 10, од <u>хепатитиса</u>

1.3.3. ЛОКАЦИЈА И АРХИТЕКТУРА

ЛОКАЦИЈА	<p>ВПД Крушевац је лоциран јужно од центра града Крушевца, на удаљености од 4 км и захвата површину од око 24 ха.</p> <p>Налази се у непосредној близини меморијалног комплекса "Слободиште" и дела шуме која припада овом комплексу, који га окружују са северне и северозападне стране. Са источне стране Дом се граничи са магистралним путем Крушевац – Брус и даље са насељем Мудраковац. Са јужне стране се граничи са насељем Шумице, а са западне са Багдласком шумом.</p>
АРХИТЕКТУРА	<p>ВПД Крушевац је подељен у четири целине:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Централни део круга: пријавница, управна зграда, пријемно и одпусно одељење, блокови А и Б, магацински простор, радионице одржавања, дом културе, фискултурна сала, амбуланта са стационаром 2. Одељење за интензивни рад 3. Индустијски погон, трафо станица и котларница 4. Економија
СТАЊЕ ОБЈЕКТА	<p>Одељење за интензивни рад је изграђено 1974. године. Школа је изграђена 1961. године. Нови павиљони у општем одељењу су изграђени 2012. године, а стари павиљони, који се тренутно не користе, 1947. године и потребно је њихово реновирање.</p>

Нови павиљони

2. УТВРЂЕНО СТАЊЕ И ПРЕПОРУКЕ

2.1. МАТЕРИЈАЛНИ И ДРУГИ ЖИВОТНИ УСЛОВИ

2.1.1. СМЕШТАЈ

Павиљони Општег одељења, Женског одељења и Одељења за пунолетна лица су усељени током 2013. године. Приликом прве посете ВПД Крушевац обављене у јуну 2014. године, НПМ је обишао ове, тада нове павиљоне и у Извештају о посети детаљније описао услове у њима.⁴

павиљон Општег одељења

Сваки павиљон има по три етаже. На првој се налазе службене просторије и канцеларије васпитача, као и заједнички дневни боравак, а на другом и трећем етажу се налазе спаваонице. Спаваонице и друге просторије су затечене проветрене и у задовољавајућем стању у погледу хигијене и других услова боравка. Због повремених проблема са водоводним инсталацијама долази до појаве влаге у ходницима у приземљу.

спаваница у Женском одељењу

У спаваоницама се налази три до четири кревета, који су опремљени душецима, јастуцима и постељином, која делује чисто. Постељина се редовно мења, а штићеници могу да користе и своју постељину. Такође, у свакој спаваоници се налази и радни сто са столицом, као и ормарић за одлагање личних ствари. Осветљење, вештачко и природно, је задовољавајуће. Спаваонице су опремљене и грејним телима - радијаторима.

⁴ Извештај о посети Васпитно - поправном дому у Крушевцу, бр. 71-35/14 од 01. септембра 2014. год.

Свака спаваоница има своје купатило, услови у њима су добри, све је реновирано и одржавано, а туширање је омогућено свакодневно. Штићеници су навели да редовно добијају хигијенске пакете – средства за одржавање личне хигијене. Такође, у сваком павиљону је омогућено прање личног веша.⁵ Штићеници у свим одељењима могу да носе своју одећу.

спавоница у Општем одељењу

2.1.1.1. Пријемно одељење

У тренутку посете у Пријемном одељењу су била смештена 2 штићеника.

Објекат представља посебну целину. Како је то констатовано у Извештају о претходној посети НППМ,⁶ зграда је комплетно реновирана. Објекат делује уредно и одржавано. Смештај је организован тако што су штићеници смештени у спаваоницама са по два кревета, постоје одвојено купатило и просторија за дневни боравак.

Спаваонице изгледају одржавано, влага није приметна, хигијена је добра, зидови су окречени. Спољни прозори се отварају и омогућавају непосредан доток свежег ваздуха и адекватно проветравање и доток природне светлости. Вештачко осветљење је такође одговарајуће, омогућује читање и рад без сметњи за вид. У спаваоницама се налазе и ормани за одлагање личних ствари за сваког штићеника.

⁵ У појединим павиљонима веш се пере у вешерају јер је машина за веш тренутно у квару.

⁶ Извештај о посети Васпитно-поправном дому у Крушевцу - Прањење спровођења препорука НППМ, бр. 281-29/17 од 29. марта 2017. год.

заједничка просторија у Пријемном одељењу

2.1.1.2. Отпусно одељење

Као што је констатовано у претходном Извештају о посети, зграда отпускног одељења је такође комплетно реновирана. У тренутку претходне посете штићеници још нису били уселени јер је било потребно да се доврше још неки радови и да се унесе намештај. У тренутку ове посете, овде су се налазила 4 штићеника.

Општи услови смештаја су веома добри. Штићеници су смештени у спаваоницама са мокрим чворовима и пратећим инсталацијама. Објекат поседује и просторију за дневни боравак. Врата спаваоница су током дана и ноћи откључана.

2.1.1.3. Одељење за интензивни рад

На првом етажу се налазе просторије у које се смештају штићеници који су на извршењу дисциплинске мере издвајања у посебну просторију или посебне мере смештај под појачани надзор, а на другом етажу су штићеници смештени у Одељење за интензивни рад, у два крила – ходника. Смештај је организован тако што су штићеници смештени у блоку који се састоји од спаваоница, заједничког дневног боравка и заједничког мокрог чвора.

Спаваонице су простране, осветљене, опремљене лежајевима и орманима за личне ствари. Затечене су уредне и чисте. Заједнички мокри чворови имају чувачце са испирачем, лавабо и славине. Међутим, тоалети су у веома лошем стању, немају довољно санитарних уређаја за број штићеника који их користи, исти су дотрајали, на зидовима је присутна влага и хигијена је на незадовољавајућем нивоу. Такође, имајући у виду да су током ноћи врата спаваоница закључана, догађа се да штићеници током ноћи не могу да користе тоалет.

1.

УТВРЂЕНО

Заједнички тоалети у објекту Одељења за интензивни рад су дотрајали, а штићеницима који су смештени на другом етажу објекта није омогућено да их свакодневно користе.

РАЗЛОЗИ

Санитарни уређаји треба буду одговарајући да омогуће сваком затворенику вршење природних потреба када год се за тим укаже потреба, и то на чист и пристојан начин.

Сви делови завода које затвореници редовно користе морају да се прописно одржавају и да увек буду беспрекорно чисти.

Општи животни услови обухваћени овим правилима, укључујући и оне који се односе на осветљење, проветравање, температуру, санитарне уређаје, исхрану, воду за пиће, боравак на свежем ваздуху и физичке вежбе, личну хигијену, здравствену заштиту и одговарајући лични простор, односе се на све затворенике, без изузетка.⁷

Санитарне инсталације требају бити тако лоциране и довољног стандарда да омогуће сваком малолетнику да, према потреби, удовољи својим физичким потребама, у приватности и на чист и пристојан начин.⁸

Сви делови сваке институције морају се правилно одржавати и бити чисти у сваком тренутку. Малолетници ће имати приступ санитарним просторијама које су хигијенске и поштују приватност.

Мора се обезбедити одговарајући простор тако да се малолетници могу свакодневно купати или туширати, ако је могуће, на температури у складу са климом.

Малолетници ће одржавати себе, своју одећу и смештај за спавање чистим и уредним, а власти ће их томе научити и обезбедити им средства за то.⁹

Приступ одговарајућем тоалету и одржавање добрих хигијенских стандарда представљају суштинске компоненте хуманог окружења. У вези с тим, ЦПТ мора напоменути да не одобрава праксу примећену у извесним земљама где затвореници користе кофе у својим ћелијама као тоалет (при чему се те кофе у одговарајуће време празне). Тоалет мора бити лоциран унутар ћелијског смештаја (по могућности у анексу) или морају постојати начини којима се омогућава затвореницима који морају да користе тоалет да у свако доба дана буду пуштени из својих ћелија без неприличног задржавања (укључујући и ноћу). Надаље, затвореници морају имати одговарајући приступ тушевицама или купатилима. Такође је пожељно да текућа вода буде доступна унутар ћелијског смештаја.¹⁰

Надаље, малолетници не би требало да имају ограничен приступ санитарним просторијама, а ове просторије треба да буду у добром хигијенском стању и да омогућавају поштовање

⁷ Стандардна минимална правила Уједињених нација за поступање са затвореницима, Анекс уз Резолуцију Генералне скупштине УН бр. 70/175 од 17. децембра 2015. год. (Манделина правила), (УВОДНА НАПОМЕНА 4: 1. Сврха правила није да регулишу управљање установама за млађе особе, као што су малолетнички затвори или васпитно-поправни домови, али, уопште узевши, први део би могао подједнако да се примени и у таквим установама.), прав. 15, 17. и 42.

⁸ Правила Уједињених нација за заштиту малолетника лишених слободе, усвојена Резолуцијом Генералне скупштине бр. 45/113 од 14. децембра 1990. год. (Правила из Хаване), прав. 34.

⁹ Препорука ЦМ/Рец (2008) 11 Комитета министара Савета Европе државама чланицама о европским правилима за малолетне преступнике који подлежу санкцијама или мерама (Европска правила за малолетне преступнике), поглавље Е.6. Хигијена.

¹⁰ Стандарди ЦПТ: Издржавање затворске казне ЦПТ/Инф (92) 3, пар. 49.

приватности. Посебну пажњу треба посветити томе да малолетнице имају приступ санитарним просторијама и просторијама за прање без ограничења, као и средствима за одржавање личне хигијене, као што су хигијенски улошци.¹¹

Осуђени има право на смештај који одговара савременим хигијенским условима и месним климатским приликама.

Просторије морају имати примерене санитарне уређаје и средства за личну хигијену.¹²

Малолетници имају право на смештај који одговара здравственим, хигијенским и просторним условима и месним климатским приликама.¹³

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће предузети активности ради унапређења материјалних услова у заједничким тоалетима објекта Одељења за интензивни рад, а штићеницима омогућити да у свако доба могу да их користе.

Заједничка просторија је опремљена столом и клупама. У заједничким просторијама је недовољно простора за оптималан боравак током целог дана. Овакви услови боравка су нарочито неповољни ако се узме у обзир генерално одсуство других активности за штићенике у Одељењу интензивног рада¹⁴ и немогућности боравка у својим спаваоницама током дана.

Услови за боравак у спаваоницама на првом етажу су нешто лошији него у осталим одељењима.

посебна просторија за извршење дисциплинске мере

Зидови су окречени, тоалет је унутар просторија, вратима одељен од остатка просторије, има славину и лавабо, али не и туш. За туширање се користе заједничка купатила на првом спрату објекта. Под и зидови мокрог чвора су у плочицама, мада у незадовољавајућем стању, хигијена је лоша и приметна је влага. Димензије једне од просторија, за

смештај два штићеника су 2,95 m x 1,9 m (око 5,6 m²), што укључује и издвојени мокро чвор. Лежајеви имају душеке, јастук и постељину, која не делује чиста. Спаваонице изгледају руинирано, влага је приметна и хигијена је лоша, због објективно отежане могућности

¹¹ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству ЦПТ/Инф (2015) 1, пар. 105.

¹² Закон о извршењу кривичних санкција ("Сл. гласник РС", бр. 55/14 и 35/19), чл. 77. ст. 1. и 79. ст. 2. (Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, чл. 4: Одредбе Кривичног законика, Законика о кривичном поступку, Закона о извршењу кривичних санкција и други општи прописи примењују се ако нису у супротности са овим законом.)

¹³ Правилник о кућном реду васпитно-поправног дома ("Сл. гласник РС", бр. 71/06), чл. 16. ст. 1.

¹⁴ Више о томе у поглављу 2.4.1.5. Интензивни рад.

одржавања хигијене у оваквом простору. Спољни прозори постоје, отварају се, што омогућује непосредан доток свежег ваздуха у мери која омогућује адекватно проветравање, имају прозирно стакло које омогућује читање и рад без сметњи већих сметњи за вид.

Вештачко осветљење је довољне јачине. Утичнице за струју не постоје, телевизори, радио апарати не постоје. У просторијама постоји аларм - дугме за позивање службеника, које је у функцији (осим у једној просторији која се, по наводима службеника, не користи).

Пушење је дозвољено у спаваоницама. Штићеници непущачи су смештени у истим спаваоницама са штићеницима пушачима.

Касету за одлагање личних ствари нема сваки штићеник. У спаваоницама постоје столови и столице. Простор је неодговарајући јер је кретање у њему готово онемогућено.

2.

УТВРЂЕНО

Материјални услови боравка у спаваоницама на првом етажу објекта Одељења за интензивни рад нису у складу са важећим прописима и стандардима.

РАЗЛОЗИ

Све просторије одређене за затворенике, а нарочито све просторије за спавање, морају да испуњавају све захтеве у здравственом смислу, при чему треба повести рачуна о климатским условима, а пре свега о кубатури ваздуха, минималној површини, осветљењу, грејању и проветравању.

Санитарни уређаји треба буду одговарајући да омогуће сваком затворенику вршење природних потреба када год се за тим укаже потреба, и то на чист и пристојан начин.

Сви делови завода које затвореници редовно користе морају да се прописно одржавају и да увек буду беспрекорно чисти.

Општи животни услови обухваћени овим правилима, укључујући и оне који се односе на осветљење, проветравање, температуру, санитарне уређаје, исхрану, воду за пиће, боравак на свежем ваздуху и физичке вежбе, личну хигијену, здравствену заштиту и одговарајући лични простор, односе се на све затворенике, без изузетка.¹⁵

Смештај предвиђен за малолетнике, а посебно сви смештајни капацитети за спавање, поштоваће људско достојанство и, колико је то могуће, приватност, те испуњавати здравствене и хигијенске захтеве, узимајући у обзир климатске услове, а посебно површину, кубикажу, осветљење, грејање и вентилацију. Посебни минимални захтеви у погледу ових питања биће утврђени националним законодавством.¹⁶

Сви делови сваке институције морају се правилно одржавати и бити чисти у сваком тренутку. Малолетници ће имати приступ санитарним просторијама које су хигијенске и поштују приватност.

Мора се обезбедити одговарајући простор тако да се малолетници могу свакодневно купати или туширати, ако је могуће, на температури у складу са климом.

¹⁵ Манделина правила, прав. 13, 15, 17. и 42.

¹⁶ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 16.3.

Малолетници ће одржавати себе, своју одећу и смештај за спавање чистим и уредним, а власти ће их томе научити и обезбедити им средства за то.¹⁷

Добро осмишљен центар за притвор малолетника треба да обезбеди позитивне и персонализоване услове притвора за младе особе, уз поштовање њиховог достојанства и приватности. Све собе треба да буду на одговарајући начин опремљене и да имају добро природно осветљене и адекватну вентилацију.¹⁸

Уз то, ЦПТ сматра да свака ћелија која се користи за смештај затвореника мора имати барем 2 m између зидова ћелије и 2,5 m између пода и таванице.

Из ових разлога, ЦПТ је одлучио да унапреди пожељан стандард када су у питању ћелије за смештај од два до четири затвореника, додајући 4 m² по додатном затворенику на минимални животни простор од 6 m² у појединачној ћелији:

- 2 затвореника: барем 10 m² (6 m² + 4 m²) животног простора + санитарни чвор
- 3 затвореника: барем 14 m² (6 m² + 8 m²) животног простора + санитарни чвор
- 4 затвореника: барем 18 m² (6 m² + 12 m²) животног простора + санитарни чвор.

Другим речима, било би пожељно да се у ћелији од 8 до 9 m² не смешта више од једног затвореника, а у ћелији од 12 m² не више од два затвореника.¹⁹

Осуђени има право на смештај који одговара савременим хигијенским условима и месним климатским приликама.

Просторије у којима осуђени живе и раде морају бити чисте, суве, проветрене, загрејане и довољно осветљене, како природним, тако и вештачким светлом које омогућава читање и рад без сметњи за вид. Спаваоница мора бити толико пространа да на сваког осуђеног дође најмање осам кубних метара и четири квадратна метра простора.

Просторије морају имати примерене санитарне уређаје и средства за личну хигијену.²⁰

Малолетници имају право на смештај који одговара здравственим, хигијенским и просторним условима и месним климатским приликама.²¹

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће у спаваоницама на првом етажу објекту Одељења за интензивни рад унапредити материјалне услове боравка, у складу са важећим прописима и стандардима.

Спаваонице које не испуњавају минималне стандарде животног простора се неће употребљавати за смештај штићеника.

2.1.1.4. Одељење појачаног надзора

За смештај под појачан надзор намењен је Објекат А-0 и просторије у Одељењу интензивног рада, у приземљу објекта.

¹⁷ Европска правила за малолетне преступнике, поглавље Е.6. Хигијена.

¹⁸ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 104.

¹⁹ Стандарди ЦПТ: Животни простор по затворенику у затворским установама, ЦПТ/Инф (2015) 44, пар. 11, 16. и 17.

²⁰ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 77. ст. 1. и 79. ст. 1. и 2.

²¹ Правилник о кућном реду васпитно-поправног дома, чл. 16. ст. 1.

спаваоница у објекту А-0

Све просторије – спаваонице објекта А-0 су у приземљу, врата спаваоница су закључана. Просторије су под видео надзором и у свакој постоји аларм - дугме за позивање страже, које је у функцији. Заједнички дневни боравак не постоји. Капацитет соба је 3 или 4 лежаја.

Прозори су заштићени решеткама, али има довољно светла у собама. Прозори се делимично отварају, што омогућује непосредан доток свежег ваздуха у мери која омогућује адекватно проветравање. У спаваоницама се налазе клима уређаји. Вештачко осветљење омогућује читање и рад без сметњи за вид. Зидови су окречени, а хигијена је добра. Лежајеви имају душек, јастук и постељину, који делују чисто. У оквиру спаваоница постоји купатило – мокри чвор са тушем, вратима (врата на пола) одељено од остатка просторије, у добром и функционалном стању. Нема касета или ормана за одлагање личних ствари. Пушење је дозвољено у спаваоници.

3.

УТВРЂЕНО

У ВПД Крушевац у спаваоницама објекта А-0 нису обезбеђени ормани за одлагање личних ствари.

РАЗЛОЗИ

Дизајн објекта за детенцију малолетника и физичко окружење би требало да буду у складу са рехабилитационим циљем третмана у установи, узимајући у обзир потребу малолетника за приватношћу, сензорне подстицаје, могућности за дружење са вршњацима и учешће у спорту, физичке вежбе и активности у слободно време.²²

Добро осмишљен центар за притвор малолетника треба да обезбеди позитивне и персонализоване услове притвора за младе особе, уз поштовање њиховог достојанства и

²² Правила из Хаване, прав. 32.

приватности. Све собе треба да буду на одговарајући начин опремљене и да имају добро природно осветљење и адекватну вентилацију.²³

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће у спаваоницама објекта А-0 обезбедити ормане за одлагање личних ствари.

2.1.2. ПРОСТОРИ ЗА БОРАВАК НА ОТВОРЕНОМ

Штићеницима је доступно велико двориште (круг) и простор за рекреативне активности са довољно зеленила и адекватним пратећим садржајем да задовољи потребе корисника за боравком на свежем ваздуху.

Штићеници који су на смештају у Одељењу за интензивни рад имају посебан простор за шетњу. Овде се налази и спортски терен, импровизирана теретана и ограђен простор за птице. Постоји и надстрешница за случај кише или других падавина.

Штићенице имају на располагању посебан простор за физичке активности, који је мањи и ограђен од остатка дворишта. Њима су на располагању терен за кошарку и уско двориште око блока у ком су смештене.

2.2. ИСХРАНА

2.2.1. ОБРОЦИ

Сви штићеници имају обавезна три главна оброка и две ужине.

Јеловник је видно истакнут у кухињи, потписан од стране управника, лекара и шефа кухиње. Прави се двонедељно. Из јеловника произилази да штићеници на недељном нивоу имају:

- свеже воће: 2 пута недељно
- свеже поврће (као салата): сваког дана
- месо (у јелима): сваког дана
- млечни производи: млеко неколико пута недељно; кисело млеко и јогурт једанпут недељно; сир у питама.

Храну контролише хигијенски завод једном месечно и ово укључује проверу хране, воде и бриса са посуђа. Енергетска вредност дневног уноса хране је око 3500 kcal.

Лекар контролише квалитет исхране свакодневно. Болесни штићеници имају обезбеђен посебан режим исхране.

Штићеници су у погледу исхране навели да је тачно горе наведено у погледу разноврсности исхране, заступљености меса и сличног. Наводе да су нека јела боља од других и укуснија, али се нико није специфично жалио на исхрану.

²³ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 104.

2.2.2. КУХИЊА

Дом има троје запослених професионалних куvara, 1 пекара и 1 шефа кухиње, и то свих 5 у радном односу на неодређено време.

Помоћне послове у припреми хране обављају штићеници и осуђенице које се ради обаљања ових послова премештају из КПЗ за жене Пожаревац. Тренутно ради 1 осуђеница и службеници тврде да им је од великог значаја њихова помоћ.

Лица ангажована на припреми хране укључујући и штићенике имају важеће санитарне књижице оверене од стране локалне здравствене установе.

Кухиња се састоји од 2 просторије за припрему и чување хране. Кухиња делује хигијенски уредно, мада истрошена од употребе, у смислу старости плочица, опреме и сличног. Влага није приметна. Подови су у керамичким плочицама, а зидови су окречени. У кухињи постоји природни доток светлости и ваздуха, као и вентилациони систем.

У кухињи постоји стандардна кухињска опрема, велики електрични казан за кување, шпорет, фрижидери и пратећа опрема који делују уредно и хигијенски задовољавајуће. Санитарни преглед просторија и опреме у кухињи врши се сваког месеца од стране хигијенског завода.

2.2.3. ТРПЕЗАРИЈА

Трпезарија се налази у непосредној близини кухиње. Делује уредно и одржавано. Влага није приметна, а хигијена је добра. У трпезарији постоји природни доток светлости и ваздуха. У трпезарији постоји стандардна опрема (столови и столице). Храна се служи преко пулта.

Штићеници смештени у Одељењу за интензивни рад обедују у дневном боравку, а они на извршењу дисциплинске или посебне мере у спаваоницама.

2.2.4. КАНТИНА

Кантина је организована као посебна продавница. Штићеници су се пожалили на оскудан асортиман производа у кантини – да нема свежег воћа, јогурта и сл. Увидом у понуду, НПМ је уочио да је избор производа задовољавајући.

Штићеницима је доступна кантина 2 пута недељно, за шта попуњавају захтев. Могу трошити новац који им се уплаћује док бораве у Дому или свој лични новац који добијају од породице.

2.3. ПРАВНА ЗАШТИТА, БЕЗБЕДНОСТ И КОНТРОЛА

2.3.1. ПРАВНА ЗАШТИТА

2.3.1.1. Информисање о правима и доступност прописа

У Пријемном одељењу штићеници се усмено упознају са прописима којима је регулисано извршење васпитне мере, њиховим правима, обавезама и одговорностима. Штићеници који су се током посете налазили у Пријемном одељењу су навели тиму НПМ да су упознати са кућним редом и правилима боравка.

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица и Правилник о кућном реду су доступни у библиотеци. По примерак акта о кућном реду се налази у свим павиљонима, о чему су истакнута обавештења, уз напомену да се на захтев могу добити. Како је тиму НПМ објашњено, ово је учињено из практичних разлога како не би дошло до нестанка или губљења прописа који се у штампаној форми дају штићеницима.

Штићеници са којима је тим НПМ обавио разговоре су навели да су упознати са правима и обавезама, постојећим процедурама и режимом активности. Уочено је да су информације о режиму и активностима истакнуте у просторијама за заједнички боравак.

НПМ сматра да би се информисање штићеника могло унапредити уколико би Дом израдио свеобухватни писмени информатор који би био уручен сваком штићенику по пријему у Дом, у ком би биле наведени контакт и друге основне информације о Дому, информације о третманском раду, раду амбуланте, о расположивим активностима током слободног времена (библиотека, тв сала и друго), начину остваривања права на посете, телефонске разговоре, пријем пакета и режиму рада кантине, начин подношења притужби, као и сва друга питања која су неопходна како би могли да се прилагоде боравку у Дому.

4.

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће приликом пријема штићеницима уручивати и омогућити да задрже код себе писмени информатор, састављен на језику и на начин који могу да разумеју, у којем ће бити наведене све битне информације о боравку у Дому, рачунајући и њихова права и обавезе и начин на који могу заштити своја права и добити правну помоћ.

РАЗЛОЗИ

Приликом пријема, сви малолетници добиће копију правила која уређују притворску установу и у писменом облику опис њихових права и обавеза на језику који разумеју, заједно са контактима органа надлежних за пријем жалби, као и контактима јавних или приватних агенција и организација које пружају правну помоћ. За малолетнике који су неписмени или не разумеју језик

у писменог обавештења, информације треба пренети на начин који омогућава потпуно разумевање.²⁴

Након пријема, сви малолетници треба да добију примерак правила којима се регулише свакодневни живот у установи и писмени опис њихових права и обавеза на језику и на начин који могу да разумеју. Малолетницима такође треба пружити информације о томе како да уложи жалбу, укључујући податке за контакт са органима надлежним за пријем жалби, као и адресе свих служби које пружају правну помоћ.

Оним малолетницима који су неписмени или који не могу да разумеју језик у писаном облику, горе наведене информације треба пренети на начин који омогућава њихово пуно разумевање.²⁵

Тakoђе је пожељно да затвореницима по доласку буде дата брошура или књижица која садржи информације о постојању и деловању служби здравствене неге, која служи и као подсетник за основне мере хигијене.²⁶

Малолетник се обавештава о начину комуникације, односно о дописивању, посетама, могућности телефонирања, пријема пакета, новчаних и других поштом.²⁷

2.3.1.2. Пружање правне помоћи

Правну помоћ штићеницима, на усмени или писани захтев, пружа Служба за опште послове. Штићеници се најчешће усмено обраћају за савет, а ако би то тражили писмено ови захтеви би се подносили као и други интерни поднесци. О пруженој правној помоћи води се посебна евиденција која садржи податке о подносиоцу поднеска, разлогу подношења поднеска – органу пред којим се води поступак, као и обављеном саветовању. Током 2020. године, штићеницима је 28 пута пружена правна помоћ. Уочено је да се саветовање често односи на питања која нису у вези са извршењем васпитне мере, већ на пример на поступак наслеђивања, утврђивање очинства и захтеве за социјалну помоћ и да су штићеници упућени у начине на који ово могу да остваре.

Поред тога, Служба општих послова пружа стручну правну помоћ штићеницима у дисциплинским поступцима који се против њих воде.²⁸

²⁴ Правила из Хаване, прав. 24.

²⁵ Стандарди ЦПП: Малолетници лишени слободe према кривичном законодавству, пар. 130.

²⁶ Стандарди ЦПП: Услуге здравствене заштите у затворима, ЦПП/Инф (93) 12, пар. 33

²⁷ Правилник о кућном реду васпитно-поправног дома, чл. 9. ст. 5.

²⁸ Више о томе у поглављу 2.3.2.5. Дисциплинске мере.

2.3.1.3. Посете бранилаца, конзулата и организација за заштиту људских права

мања просторија за посете

За адвокатске посете се користи мања просторија за посете, у којој је обезбеђена приватност разговора. Врата су непрозирна, а у просторији је постављен видео надзор, о чему постоји обавештење. У просторији се налази неколико столова и довољно столица са обе стране, а на средини столова су постављена мобилна преградна стакла, која не спречавају директну комуникацију између штићеника и његовог адвоката. Уколико је већа просторија за посете слободна и она се користи за адвокатске посете.

Ове просторије се могу користити и за посете дипломатских, односно конзуларних представника страних држава и организација за заштиту људских права. Посета дипломатско-конзуларних представника штићеницима њиховим држављанима скоро и да нема – изузетно је мали број штићеника странаца, а о сваком њиховом ступању на извршење мере се обавештава Министарство спољних послова.

2.3.1.4. Поднесци, притужбе и жалбе

Штићеници се углавном усмено обраћају службеним лицима са захтевима и проблемима које имају и такви захтеви малолетника се решавају у току дана. Овакви захтеви штићеника се не третирају као притужбе или жалбе, те се због тога и не евидентирају у посебним евиденцијама. Штићеници наводе да се слободно обраћају свом васпитачу или командиру, у које имају поверења и стиче се утисак да својим притужбама или незадовољствима углавном не дају превелики значај.

О притужбама се води евиденција кроз попис аката – име штићеника, кретање предмета, начин решавања и примедба. Током 2021. године евидентирани су 2 притужбе. Једна од ове две притужбе по својој природи представља захтев за поверљив разговор, а друга, иако насловљена као молбени рапорт, представља притужбу на физичко насиље и увреде од стране службеника. Иако је поднета крајем марта ове године, од подношења је обављен разговор са штићеником – подносиоцем притужбе и прибављене писмене изјаве службеника који су присуствовали догађају.

НПМ сматра да процедуре притуживања умногоме доприносе поштовању права лица лишених слободе и делују као основна заштита од лошег поступања, али и да у исто време граде поверење у систем и конкретно у установу у којој се налазе. Од овог поверења корист имају сви у затворском систему, и лица лишена слободе и службеници. **Најефикаснији начин је да особље развије позитивне односе са лицима лишеним слободе, који ће се осећати слободним да им неформално приступе у вези са евентуалним проблемима, у**

ком смислу је позитиван приступ Дома да на овај начин приступи појединачним незадовољствима штићеника. Овакво поступање је у складу и са препоруком Савета Европе да посредовање и ресторативно решавање сукоба имају приоритет као средства за решавање притужби или испуњавање захтева.²⁹

Међутим, могу се десити и проблеми који се не могу решити на овом нивоу. Стога је важно да у установи постоји поступак који дозвољава штићеницима да поднесу званичне притужбе у вези са било којим аспектом поступања према њима или условима у затвору. Такви поступци могу помоћи у подстицању поверења у систем, осигурати поштовање правила и права и спречити да спорна питања постану извор већих проблема у Дому. Поступци такође могу одвраћати од евентуалних злоупотреба. Када се примењују на правичан и транспарентан начин, процедуре притуживања могу користити штићеницима, особљу и управи установе.

Такође, имајући у виду да се у Дому налазе младе особе, поступак притуживања има и едукативни карактер, прво у погледу начина састављања поднесака, а потом и учествовања у разним поступцима и подношења поднесака, захтева и сличних писмених обраћања органима државне управе и другим органима, предузећима и установама касније, када штићеници напусте Дом. Имајући у виду да су притужбени механизми често развијени према одраслим особама и не прилагођавају се узрасту, капацитету и рањивости малолетника, требало би уложити напоре да се развију притужбене процедуре прилагођене малолетницима, које дају приоритет њиховом најбољем интересу и узимају у обзир њихове ставове при решавању њихових притужби. Штићеницима би требало јасно објаснити ове процедуре и пружити им заштиту, подршку и помоћ у вези са подношењем притужби, посебно ако указују на било који облик злостављања.

5.

УТВРЂЕНО

У Дому није успостављена делотворна процедура притуживања штићеника.

РАЗЛОЗИ

Сваки малолетник треба да има могућност да поднесе захтеве или жалбе директору притворске јединице и његовом или њеном овлашћеном представнику.³⁰

Малолетници и њихови родитељи или старатељи ће имати довољно могућности да поднесу захтеве или жалбе управи установе у којој се налазе или за санкције или мере у заједници којима подлежу.

Поступци за подношење захтева или жалби биће једноставни и делотворни. Одлуке о таквим захтевима или жалбама доносиће се без одлагања.³¹

Делотворне жалбе и поступци инспекције представљају основне механизме заштите од злостављања у свим местима притвора, укључујући центре за притвор малолетника.

Малолетницима (као и њиховим родитељима или законским заступницима) треба омогућити улагање жалбе у оквиру административних система установа и они треба да имају право да

²⁹ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 122.2.

³⁰ Правила из Хаване, прав. 75.

³¹ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 121. и 122.1.

притужбе – уз поштовање поверљивости садржаја – упуте независном телу. Жалбени поступци треба да буду једноставни, делотворни и прилагођени деци, нарочито у погледу језика који се користи. Малолетници (као и њихови родитељи или законски заступници) треба да имају право да затраже правни савет о жалбама и да користе бесплатну правну помоћ када интереси правде то захтевају.³²

Малолетник који сматра да је лишен одређених права или да су му она повређена, као и да су учињене друге незаконитости или неправилности у току извршења заводске васпитне мере и казне малолетничког затвора, има право притужбе управнику завода или установе у којима се та кривична санкција извршава.

Поводом притужбе малолетника управник завода или установе у којој се васпитна мера, односно казна малолетничког затвора извршава у року од три дана доноси у писаном облику образложено решење којим се притужба одбија као неоснована или се утврђује њена потпуна или делимична основаност, у ком случају се хитно предузимају одговарајуће мере за отклањање учињених повреда или лишавања права малолетника, односно других незаконитости или неправилности. Решење мора садржати поуку о правном леку.³³

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће успоставити делотворну процедуру притуживања штићеника.

Наводи из притужби би требало да буду пажљиво проверавани, а притужиоцу би требало образложити основаност или неоснованост његових навода. Поводом притужбе штићеника на физичко насиље и увреде од стране службеника, која је поднета током 2021. године, одлука ни после месец дана није донета, а од доказа су прибављене писмене изјаве два службеника – једног који је присуствовао наводном инциденту и једног на кога се притужба односи. Место на ком се одиграо овај догађај није под видео надзором, у шта се непосредно уверио и НППМ, а малолетник није одведен на лекарски преглед, на ком би се констатовало да ли има било какве повреде, што је значајно за поступак у ком се утврђује да ли је дошло до физичког насиља.

6.

УТВРЂЕНО

Притужбе које се односе на угрожавање или повреду тела или здравља штићеника се не испитују темељно и ефикасно.

РАЗЛОЗИ

Наводи о мучењу или другим видовима окрутног, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања затвореника решавају се одмах и повлаче за собом спровођење брзе, непристрасне истраге од стране независног државног тела у складу са ставом 1 и 2 правила 71.³⁴

После многих посета ЦПТ је објавио извештаје који садрже и процену рада органа у чијој је надлежности спровођење званичне истраге и подизање кривичних и дисциплинских тужби у

³² Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 131.

³³ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица ("Сл. гласник РС", бр. 85/05), чл. 97. ст. 1. и 2.

³⁴ Манделина правила, прав. 57.3.

случају тврдњи о злостављању. Приликом вршења процене ЦПТ узима у обзир праксу Европског суда за људска права и стандарде садржане у разним међународним инструментима. Постоји опште прихваћени принцип да је успешна истрага, која ће довести до идентификовања и кажњавања особа одговорних за злостављање, од суштинског значаја да би забрана мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања имала сврхе у пракси.

Поштовање овог принципа подразумева да органи власти у чијој је надлежности спровођење истраге имају на располагању све неопходне ресурсе, како људске тако и материјалне. Поред тога, истрага мора да буде спроведена у складу са неким основним критеријумима.

Истрага у вези навода о могућем злостављању од стране службеног лица мора да буде спроведена у складу са критеријумом темељитости. Мора бити спроведена на начин којим ће се јасно утврдити да ли је употреба силе или других метода била оправдана у датим околностима, и идентификовати, ако је неопходно и казнити, починиоце злостављања. То није обавеза везана за исход, већ за начин или средства. Она налаже да се морају предузети све потребне мере како би се обезбедили докази у вези са инцидентом, укључујући, *inter alia*, идентификовање и испитивање наводних жртава, осумњичених и сведока (нпр. дежурних полицајаца, других притвореника, итд.), проналажење предмета коришћених за злостављање и прикупљање форензичких доказа. У зависности од случаја, треба обавити аутопсију која ће дати јасну и прецизну слику о нанетим повредама, као и објективну анализу лекарских налаза, укључујући узрок смрти.³⁵

Ако се притужба односи на угрожавање или повреду тела или здравља осуђеног, управник завода ће наредити да лекар одмах прегледа осуђеног и да о томе сачини извештај.³⁶

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће у будућем раду темељно и ефикасно испитивати притужбе које се односе на угрожавање или повреду тела или здравља штићеника.

Притужбе и друге поднеске за заводске службе штићеници предају службеницима, али о томе не добијају потврде. Писмене пошиљке упућене ван Завода штићеници самостално убацују у сандуче за пошту.

7.

УТВРЂЕНО

У ВПД Крушевац штићеници не добијају потврде о предаји писмена која се подносе Дому (поднесци, притужбе и жалбе).

РАЗЛОЗИ

Постојаће заштитне мере како би се осигурало да затвореници могу да подносе захтеве или притужбе безбедно и, ако то затражи подносилац, на поверљив начин. Затвореник или друга особа наведена у 4. параграфу 56. правила не смеју бити изложени ризику од одмазде, застрашивања или других негативних последица због подношења захтева или притужбе.³⁷

³⁵ Стандарди ЦПТ: Борба против некажњивости мучитеља, ЦПТ/Инф (2004) 28, пар. 31. и 33.

³⁶ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 126. ст. 7.

³⁷ Манделина правила, прав. 57.2.

Орган је дужан да евидентира поднесак који је примио према редоследу пријема и да потврди пријем поднеска без наплаћивања таксе.³⁸

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће штићеницима издавати потврде о предаји писмена која се подносе Дому.

Штићеници могу тражити да обаве разговор са управником Дома, поводом чега подносе захтеве, које предају као и друге поднеске. О овим разговорима се такође води евиденција, у коју се уписују подаци о штићенику и датум обављеног разговора. Од 2019. године су евидентирана 4 разговора.

2.3.2. БЕЗБЕДНОСТ

2.3.2.1. Повреде безбедности (ванредни догађаји)

Евиденцију ванредних догађаја води Служба за обезбеђење, у одвојеним свескама, према врстама догађаја: покушај суицида, покушај убиства, паљевине, уништавање домске имовине, организовање побуне, напад на службено лице, силовање и злостављање, физички напад на друго лице, штрајк глађу, удаљења и покушаји удаљења, самоповређивање. Евиденције се воде за сваку годину посебно и садрже податке о датуму и редном броју догађаја, имену и презимену штићеника и податке о предузетим службеним радњама, у зависности од врсте догађаја. У евиденцију о самоповређивању уноси се и кратак опис начина извршења самоповређивања (најчешће стаклом од огледала или грицкалицом). У евиденцију о штрајковима глађу уносе се име и презиме штићеника, датум почетка штрајка глађу, разлог штрајка глађу, датум и време прекида штрајка глађу и предузете мере и радње. Штићеници као разлоге за штрајк глађу наводе незадовољство, незадовољство третманом или породичне проблеме и проблеме са момком.

Увидом у евиденције уочено је да се исте, углавном, уредно воде. Међутим, у евиденцији о штрајковима глађу за 2020. годину, уочено је да се штрајкови глађу прекидају истог или наредног дана, али у два случаја од укупно седам није унет податак о датуму и времену прекида штрајка глађу.

Према подацима из упитника који је достављен ВПД пре посете, а ради попуњавања затраженим релевантним подацима, у 2020. години било је укупно 144 ванредних догађаја, од којих:

- 16 бекстава и удаљења, у којима је учествовало 16 лица,
- 97 насиља међу штићеницима, у којима је учествовало 99 лица,
- 20 самоповређивања, у којима је учествовало 19 лица,
- 7 објављених штрајкова глађу, у којима је учествовало 7 лица,
- 1 проузроковање материјалне штете, у којем је учествовало 1 лице,
- 3 проналаска недозвољених предмета, у којима је учествовало 3 лица.

Напада на службено лице нити других ванредних догађаја није било.

³⁸ Закон о општем управном поступку ("Сл. гласник РС", бр. 18/16 и 95/18 - аутентично тумачење), чл. 61. ст. 1.

На основу увида у свеске евиденција ванредних догађаја у 2021. години, до дана посете НПМ, било је:

- 7 планирања и припремања бекстава,
- 23 физичка сукоба – туча међу штићеницима,
- 17 случајева самоповређивања,
- 5 објављених штрајкова глађу,
- 3 покушаја самоубиства,
- 2 случаја уништавања имовине.

Осталих ванредних догађаја није било.

У евиденцијама Службе за здравствену заштиту НПМ је у погледу појединих ванредних догађаја нашао другачије податке.³⁹ Такође, статистички подаци који су достављени НПМ у Претходном упитнику се не поклапају са статистичким подацима до којих је НПМ дошао увидом у књиге евиденција, што је указано руководству Дома након посете. **НПМ наглашава да уредно вођење евиденција доприноси добром управљању институцијом, представља једну од гаранција заштите основних права лица и помаже у оптимизацији управљања подацима.** Према службеним наводима, од пре два до три месеца почео је са употребом тзв. САПА програм у којем се води и јединствена електронска евиденција ванредних догађаја. **НПМ очекује да ће се употребом овог програма унапредити вођење евиденција.**

Службена лица су навела да о сваком ванредном догађају дежурни надзорник одмах обавештава начелника Службе за обезбеђење, који о томе информиче управника и телефонским путем оперативни центар Управе за извршење кривичних санкција, а потом, истога дана, одмах по сачињавању потребне документације о предузетим службеним радњама, упућује и писани извештај оперативном центру Управе. Наведено је потврђено и увидом у документацију која се односи на ванредне догађаје. Такође, ВПД свакога месеца, до 5. у месецу, упућује месечни извештај Управи за извршење кривичних санкција, који садржи и податке о ванредним догађајима.

2.3.2.2. Мере безбедности

2.3.2.2.1. Претреси (прегледи) лица, просторија и пакета

Службена лица су навела да се претреси врше на основу наредбе управника и плана претреса, који, потом, сачињава начелник Службе за обезбеђење. Постоји писана процедура поступања у случају проналаска недозвољених предмета, као и процедура поступања и заштите места догађаја у случају проналаска опасних ствари и предмета. О обављеној службеној радњи сваки од командира који је учествовао у претресу сачињава службену белешку, коју доставља начелнику Службе за обезбеђење. У зависности од броја просторија које треба претрести, претресе најчешће обављају два до шест службеника обезбеђења.

О обављеним претресима води се Књига евиденције претреса, која садржи редни број, податке о датуму и часу претреса, кратак опис и последице, као и податке о предузетим

³⁹ На пример, да је током 2020. године било 25 самоповређивања, као и да је током 2021. године било 4 случајева штрајка глађу.

мерама. Увидом у евиденцију уочено је да је у 2020. години било 17 претреса, а у 2021. години, до дана посете НПМ, 10 претреса.

Претрес увек врше запослени истог пола као и лице које се претреса и одељење у којем се обавља претрес просторија. Приликом претреса спаваоница обавља се само делимичан претрес лица која у њима бораве, а не и детаљан претрес, тзв. претрес „на голо“.

У евиденцијама и другој писаној документацији о обављеним претресима у коју је тим НПМ извршио увид (наредба управника, план претреса, службене белешке командира) нема података о томе ко је од штићеника присуствовао претресу просторија. Штићеници са којима је НПМ обавио разговоре су навели да неко од штићеника присуствује претресу спаваонице у коју су смештени. НПМ сматра да би требало писано документовати податак о томе ко је од штићеника присуствовао претресу, јер је тај штићеник сведок начина на који се претрес обавља.

8.

УТВРЂЕНО

У ВПД Крушевац извештаји о претресу спаваоница не садрже податке о штићеницима који су присуствовали претресу.

РАЗЛОЗИ

Закони и прописи којима се регулише претрес затвореника и ћелија у складу су с обавезама које проистичу из међународног права и њима се узимају у обзир међународни стандарди и норме, имајући у виду потребу да се осигура безбедност у казненом заводу. Претрес се спроводи уз поштовање достојанства својственог сваком људском бићу и приватности појединца који се претреса, као и начела сразмерности, законитости и неопходности.

Претрес се не користи ради узнемиравања, застрашивања или беспотребног нарушавања приватности затвореника. У циљу обезбеђивања одговорности, управа казног завода води одговарајућу евиденцију претреса, посебно оних који подразумевају скидање и преглед телесних отвора, као и разлога за спровођење претреса, идентитета лица која их спроводе и резултата претреса.⁴⁰

Постојаће детаљне процедуре у вези са претресањем малолетника, особља, посетилаца и просторија. Ситуације када су такви претреси неопходни и њихова природа биће дефинисани националним законом.⁴¹

Кад се претпоставља да се претресом могу пронаћи предмети који су употребљени или намењени за извршење кривичног дела или који могу послужити као доказ у поступку, претрес се врши у присуству лица лишених слободе и два сведока.⁴²

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће у извештајима о претресу спаваоница наводити податке о штићеницима који су присуствовали претресу.

⁴⁰ Манделина правила, прав. 50. и 51.

⁴¹ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 89.1.

⁴² Правилник о начину обављања послова у служби за обезбеђење у заводима за извршење кривичних санкција ("Сл. гласник РС", бр. 21/16 и 104/16), чл. 43. ст. 3.

Према службеним наводима, извештаји о обављеним претресима не шаљу се Оперативном центру Управе за извршење кривичних санкција када се приликом претреса не пронађу недозвољени предмети, већ се о броју обављених претреса Управа обавештава у оквиру месечних извештаја ВПД.

У случајевима проналаска недозвољених предмета о томе се одмах извештава Оперативни центар Управе, а о привремено одузетим предметима се сачињава Записник у три примерка. Записник потписује, поред запосленог, и штићеник којем је ствар привремено одузета. Исти записник потписује се и при пријему лица у ВПД када се, до отпуста, одузима мобилни телефон или вредан накит и друге ствари чије држање у ВПД није дозвољено. Привремено одузети предмети одлажу се у депозит.

Ако штићеник не прихвата да се ради о његовој ствари, ствар се одузима од НН лица, па се накнадно утврђује коме припада.

Новац се одузима, преко признанице, коју потписују: малолетник, запослени који је преузео новац и радник депозита. Штићеник може да располаже депонованим новцем, купујући робу преко кантине.

Претрес лица обављају, по правилу, два службеника. Претрес се не обавља „на голо“, већ тако што се штићеник окрене према зиду, а један службеник истог пола као и штићеник га препишава преко одеће. Такође, сви посетиоци ВПД на улазу у Дом, у пријавници пролазе кроз метал детекторска врата.

За преглед пакета ВПД има одговарајућу опрему – тунел, односно скенер за преглед пакета, кроз који пролази сваки пакет, односно свака ствар која улази у ВПД. Преглед пакета се ради у присуству штићеника којем је пакет намењен. Прашкasti производи се отварају. Штићеник потписује сагласност за пријем пакета. Недозвољени предмети се записнички одузимају.

Штићеници са којима је обављен разговор се нису жалили на поступање службених лица приликом претреса просторија и прегледа лица и пакета. Затечени штићеници су описали да се лични претреси не обављају „на голо“, већ преко одеће, тако што их командир препишава преко одеће, да претресу спаваоница и других просторија увек присуствује и неко од штићеника, да се приликом претреса не прави неред у спаваоницама, као и да се пакети прегледају увек у присуству оног штићеника којем је пакет упућен. Неколико штићеника је навело тиму НПМ да се након посета обављају претреси, тако што штићеници задигну мајицу и спусте доњи део одеће.

2.3.2.2.2. Видео надзор

Уочено је да је на улазу у ВПД и у заводским просторијама које су под видео надзором видно истакнуто писано обавештење да су просторије под видео надзором. Обе просторије за посете су покривене камерама за видео надзор.

У спаваоницама, осим у павиљону означеном као «А-0» у којем се извршава посебна мера смештаја под појачан надзор, нема видео надзора.

Током обиласка Завода, уочено је да су камере постављене у салама за посете, собама за заједнички боравак, двориштима и спаваоницама у одељењу појачаног надзора.

Чување снимљеног материјала могуће је у трајању од 14 до максимално 21 дан, будући да је капацитет хард диска толики да не може да омогући дуже чување видео записа. У случају притужби или пријава на неко неадекватно поступање које би биле упућене ван Завода, ово је недовољно времена за каснију проверу догађаја прегледањем снимака.

9.

<p>УТВРЂЕНО</p> <p>У ВПД Крушевац снимци са камера за видео надзор чувају се у трајању од 14 до 21 дан.</p>
<p>РАЗЛОЗИ</p> <p><i>У контексту превенције и истраге случајева неадекватног поступања, потребно је обратити пажњу на бољу покривеност системима видео надзора, скупа са обезбеђењем снимака и одговарајућом политиком архивирања забележеног/снимљеног материјала.⁴³</i></p> <p><i>Треба обратити више пажње на бољу покривеност видео надзором, уз снимке сигурносних камера и адекватан начин чувања снимљених података.⁴⁴</i></p>
<p>ПРЕПОРУКА</p> <p>ВПД Крушевац ће предузети потребне мере да се сви снимци видео надзора чувају у трајању не краћем од 30 дана.</p> <p>Управа за извршење кривичних санкција ће предузети потребне мере како би се обезбедила средства за унапређење система видео надзора у ВПД Крушевац.</p>

2.3.2.2.3. *Аларм за позивање страже*

Аларми – тастери за позивање страже не постоје у спаваоницама. Собе у Општем одељењу су откључане, блок је закључан, а испред блока је дежурни службеник, који је веома близу те се одазива на позив. У свакој спаваоници се налази аларм за случај пожара. Штићеницима је објашњено да и у случају њихове угрожене безбедности могу активирати аларм, који дакле уједно представља и тзв. паник тастер. Спаваонице намењене за смештај под појачани надзор и за извршење дисциплинске мере издвајање у посебну просторију имају тастере за позивање страже, која су функционална.⁴⁵

2.3.2.2.4. *Служба за обезбеђење*

У Служби за обезбеђење систематизацијом је предвиђено 88 запослених, а ангажовано је 80 (један службеник је на дан посете НПМ пензионисан), од којих су 4 припадника Службе за

⁴³ Србија: Посета ЦПТ 2011, ЦПТ/Инф (2012) 17, пар. 37.

⁴⁴ Србија: Посета ЦПТ 2015, ЦПТ/Инф (2016) 21, пар. 131.

⁴⁵ У једној просторији за извршење дисциплинске мере, која није била у употреби у тренутку посете НПМ, тастер за позивање страже није био у функцији.

обезбеђење почело са радом у 2021. години. На женском одељењу послове командира/ице обавља женско особље.

По систематизацији недостаје 8 припадника Службе за обезбеђење, али се наводи да фактички недостаје више запослених у овој служби, јер се ВПД простире на 24 ха за која је потребно обезбедити даноноћни надзор. Такође, број систематизованих радних места остао је исти од 2013. године, иако су се за смештај штићеника до тада користила два комплекса са по 20 соба, а од тада 8 нових павиљона. Недовољан број запослених у овој служби надомешћује се прековременим радом. У сваком павиљону је ангажован по један службеник обезбеђења за два спрата, осим у Одељењу интензивног рада где су ангажована по два командира.

10.

УТВРЂЕНО

У ВПД Крушевац недостају извршиоци у Служби за обезбеђење.

РАЗЛОЗИ

Успостављање позитивних односа између особља и затвореника такође у великој мери зависи од тога да ли у затворским просторијама и онима које се користе за слободне активности у сваком тренутку има довољно особља. Делегације ЦПТ често су сведоци да то није случај. Општи недостатак особља односно неодговарајући распоред дужности, што смањује могућност директног контакта са затвореницима, свакако отежава развој позитивних односа, а још уопштеније посматрано, ствара несигурно окружење како за особље тако и за затворенике.

Такође треба напоменути да у случају мањка особља, може постојати потреба за знатним прековременим радом како би се одржао основни ниво безбедности и устаљени затворски ред. Овакво стање ствари може лако да изазове висок ниво стреса код особља и њихово превремено губљење воље за рад, а то је ситуација која доприноси поспешивању тензија које су својствене свакој затворској средини.⁴⁶

Као што је ЦПТ нагласио у свом IX Општем извештају, родно мешовито особље је важна заштита против лошег поступања у местима детенције. Присуство мушког и женског особља може имати делотворан ефекат на карактеристични дух затвора и на одржавање степена нормалности у месту детенције. Родно мешовито запошљавање особља такође омогућава одговарајући распоред дужности особљу приликом спровођења родно осетљивих задатака, као што су претреси. У овом контексту, ЦПТ жели поново нагласити да би особе лишене слободе требало да претреса само особље истог пола и да би било који претрес који захтева да се затвореник скине требало изводити изван видокруга особља супротног пола.⁴⁷

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће предузети све расположиве мере у циљу запошљавања довољног броја извршилаца у Служби за обезбеђење ВПД Крушевац, при чему ће се водити рачуна о потреби родно мешовитог запошљавања.

⁴⁶ Стандарди ЦПТ: Нови стандарди у погледу издржавања казне затвора, ЦПТ/Инф (2001) 16, пар. 26.

⁴⁷ X Општи извештај ЦПТ, ЦПТ/Инф (2000) 13, пар. 23.

специјално службено возило

Припадници Службе за обезбеђење задужили су нове униформе и имају потребну опрему за рад. Осим поменутих метал детекторских врата и скенера за преглед ствари, ВПД има 3 специјална возила - марице, којима превози штићенике широм Србије. Ова возила у делу за превоз штићеника имају 4 седишта са појасевима. Опремљена су вентилацијом, светлом, клима уређајем и камером за видео надзор. Део за превоз лица одвојен је пластичном црном баријером од предњег дела, у којем се, иза седишта за возача и сувозача, налази још 3 седишта. У предњем делу возила налази се монитор за видео надзор. Возила су опремљена апаратом за гашење пожара и, поред обавезне опреме, кисеоником за прву помоћ.

У вези са здравственим прегледима запослених, према службеним наводима, ВПД је од Управе за извршење кривичних санкција добио уверавања да су обезбеђена одређена средства у буџету за ту намену, а приоритет ВПД је да се у текућој години прегледима подвргну возачи специјалних возила и запослени са здравственим тегобама.

НПМ са задовољством констатује да су припадницима Службе за обезбеђење доступне нове униформе, да је обезбеђена потребна опрема за рад, као и да ће се у текућој години започети са редовним лекарским контролама запослених, а на коју потребу НПМ годинама уназад указује Управи за извршење кривичних санкција и посећеним установама.

За прелазак у више звање, командири полажу стручни испит, али нису похађали специјализоване обуке нити имају континуирано стручно оспособљавање и усавршавање за рад са малолетницима.

11.

УТВРЂЕНО

У ВПД Крушевац припадници Службе за обезбеђење нису похађали специјализоване обуке за рад са малолетницима.

РАЗЛОЗИ

Управа казног завода обезбеђује стално интерно стручно усавршавање ради одржавања и унапређења знања и стручне способности свог особља, по његовом ступању на дужност, а и у току његове каријере.

Особље завода које је задужено за рад с одређеним категоријама затвореника или коме су додељене посебне, специјализоване функције пролази обуку са тежиштем на одговарајућој области.⁴⁸

Професионално образовање, стручно усавршавање, курсеви освежавања знања и други одговарајући начини подучавања ће се користити за успостављање и одржавање потребних професионалних компетенција за сво особље које се бави случајевима малолетника.⁴⁹

Особље треба обучити тако да буде оспособљено да врши своје обавезе ефикасно, пре свега посебном обуком из области дечије психологије, добробити деце и међународних стандарда и норми о људским правима и правима деце, обухватајући и ова Правила. Особље треба да негује и усавршава своје знање и професионалне способности похаћањем курсева обуке у служби, које би требало организовати у одговарајућим интервалима током њиховог радног века.⁵⁰

Особље одговорно за спровођење ванзаводских санкција и мера и за лишавање слободе малолетника мора имати одговарајућу почетну обуку, бавећи се теоријским и практичним аспектима свог рада, и добиће смернице које ће им омогућити реално разумевање њиховог одређеног поља активности, њихове практичне дужности и етичке захтеве њиховог рада.

Професионалне компетенције особља ће се редовно јачати и развијати даљим усавршавањем током рада, надзором и прегледом и оцењивањем рада.

Обука ће се фокусирати на:

- a) етику и основне вредности професије у питању;
- b) националне заштитне мере и међународне инструменте о правима детета и заштити малолетника од неприхватљивог поступања;
- c) малолетничко и породично право, психологију развоја, социјални и васпитни рад са малолетницима;
- d) инструкције особљу о томе како водити и мотивисати малолетнике, задобити њихово поштовање и пружити малолетницима позитиван узор и перспективу;
- e) успостављање и одржавање професионалних односа са малолетницима и њиховим породицама;
- f) проверене методе интервенције и добре праксе;
- g) методе суочавања са разноликошћу малолетника; и
- h) начине сарадње у мултидисциплинарним тимовима, као и са другим институцијама укљученим у поступање са појединим малолетницима.⁵¹

Сви запослени, укључујући и оне са дужностима чувара, који су у непосредном контакту са малолетницима треба да добију стручну обуку, како приликом увођења у посао тако и касније, континуирано, и треба да добијају помоћ у виду одговарајуће спољне подршке и надзора у обављању дужности. Посебну пажњу треба посветити обуци кадрова у контролисању насилних инцидената, нарочито у вербалној деескалацији ради смањивања напетости и стручним техникама физичког спуштања.⁵²

Стручно оспособљавање и усавршавање запослених у Управи обављају се у Центру за обуку и стручно оспособљавање Управе за извршење кривичних санкција (у даљем тексту: Центар за обуку). Центар за обуку, по потреби, организује и спроводи стручно оспособљавање, обуку и

⁴⁸ Манделина правила, прав. 75. тач. 3. и 76.2.

⁴⁹ Стандардна минимална правила Уједињених нација за функционисање система малолетничког правосуђа, усвојена Резолуцијом Генералне скупштине бр. 40/33 од 29. новембра 1985. год. („Пекиншка правила“), прав. 22.1

⁵⁰ Правила из Хаване, прав. 85.

⁵¹ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 129.1, 129.2. и 129.3.

⁵² Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 120.

у савршавању запослених и у другим државним органима. Центар за обуку координира активности завода у спровођењу обуке и стручног оспособљавања осуђених лица.⁵³

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција укључиће припаднике Службе за обезбеђење у ВПД Крушевац у специјализоване обуке и стручно у савршавању за рад са малолетницима.

2.3.2.3. Средства принуде

У ВПД постоји посебна „Књига примене средстава принуде“ у коју се евидентирају подаци о примени средстава принуде, а коју води Служба за обезбеђење - начелник. У евиденцији је предвиђено да се уносе подаци о датуму, матичном броју и лицу према коме је примењена принуда, лицу које примењује принуду, врсти принуде, начину употребе и средству принуде, као и подаци о томе ко је обавештен и примедбе/подаци о истеку жалбе.

Увидом у наведену евиденцију утврђено је да су у 2020. години средства принуде примењена 31 пут, а у 2021. години, до дана посете НПМ, 3 пута. У свим случајевима примењена је и физичка снага и гумена палица, а средства принуде је, осим у два случаја, у свим осталим примењивало једно службено лице.

Околност да су у свим случајевима употребе средстава принуде примењене и физичка снага и гумена палица, као и да је, осим у два случаја, у свим осталим поступало једно службено лице, указује да у инцидентним ситуацијама не учествује довољан број припадника Службе за обезбеђење. Ово је свакако у вези са недостатком извршилаца у овој служби, на шта је НПМ већ указао у тексту изнад.⁵⁴ Један од предуслова за примену блажег средстава принуде је адекватан број припадника Службе за обезбеђење који интервенишу, те би предузимање мера у том правцу могло да омогући савладавање отпора применом блажег средстава принуде, односно само примену физичке снаге, а не и гумене палице према штићеницима.

12.

УТВРЂЕНО

У ВПД Крушевац нису обезбеђени услови који би омогућили да се избегне примена тежих средстава принуде према штићеницима.

РАЗЛОЗИ

Службеници који спроводе закон могу применити силу само када је то неопходно и у мери у којој је то потребно за обављање њихових дужности.⁵⁵

⁵³ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 17. ст. 1, 2. и 3.

⁵⁴ Видети поглавље 2.3.2.2.4. Служба за обезбеђење.

⁵⁵ Кодекс понашања службеника који спроводе закон, усвојен Резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација бр. 34/169 од 17. децембра 1979. г, чл. 3.

Средства обуздавања и силе могу се користити само у изузетним случајевима, када су све друге методе контроле исцрпљене и неуспешне, и само ако су изричито овлашћене и одређене законом и прописом. Не би требало да изазивају понижење или деградацију, већ их треба користити рестриктивно и само у најкраћем могућем временском периоду. По налогу управника, таквим инструментима се може прибећи како би се спречило да се малолетник самоповреди, нанесе повреду другима или озбиљно уништи имовину. У таквим случајевима, управник би требало да се одмах обрати медицинском и другом релевантном особљу и поднесе извештај вишем управном органу.⁵⁶

Особље неће примењивати силу против малолетника осим као крајње средство, у самоодбрани или у случајевима покушаја бега, физичког отпора према законитом наређењу, директног ризика од самоповређивања, повређивања других или озбиљног оштећења имовине.

Количина употребљене силе мора бити минимално потребна и примењиваће се у најкраћем могућем року.⁵⁷

Комитет одавно сматра да само онолико силе колико је заиста неопходно и пропорционално сме бити употребљено како би се узнемирен или насилан затвореник ставио под контролу. Даље, Комитет такође сматра да се ситуације у којима затворско особље сме употребити физичку силу и палице морају прецизно дефинисати и да се морају издати детаљна упутства о њиховој примени.

Комитет препоручује да српске власти предузму неопходне кораке како би се променила култура у затвору у којој владају физичко кажњавање према оној базираној на динамичном приступу безбедности, у којем би затворски службеници били научени вербалним техникама смиривања сукоба и пропорционалне физичке контроле и метода ограничавања.⁵⁸

У циљу одржавања реда и безбедности у заводу, према осуђеном се могу применити само оне мере за одржавање реда и безбедности које су утврђене овим законом и прописима донетим на основу овог закона и само у мери у којој је то неопходно.

У примени мера за одржавање реда и безбедности не сме се применити строжа мера од неопходно потребне с обзиром на околности њене примене и садржину мере.⁵⁹

Приликом примене мере принуде користи се она мера која најмање угрожава живот и здравље лица према коме се примењује, којом се успешно савлађује отпор и која је сразмерна опасности која прети.⁶⁰

Приликом примене мера принуде обезбеђује се довољан број запослених у служби за обезбеђење како би се избегла примена тежих мера принуде.⁶¹

Према малолетнику који се налази у дому могу се изузетно применити средства принуде и средства за привремено онеспособљавање, само када је то неопходно да се спречи физички напад на службено лице, напад на другог малолетника или самоповређивање, уколико малолетник при себи има хладно оруђе или ватрено оружје и када су сви други методи исцрпљени или неуспешни.⁶²

⁵⁶ Правила из Хаване, прав. 64.

⁵⁷ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 90.1. и 90.2.

⁵⁸ Србија: Посета ЦПТ 2015. год, пар. 130. и 131.

⁵⁹ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 141. ст. 2. и 3.

⁶⁰ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 143. ст. 2.

⁶¹ Правилник о мерама за одржавање реда и безбедности у заводима за извршење кривичних санкција ("Сл. гласник РС", бр. 105/14), чл. 10.

⁶² Правилник о кућном реду васпитно-поправног дома, чл. 89. ст. 1.

ПРЕПОРУКА

У ВПД Крушевац ће се у случају потребе за применом средстава принуде избегавати примена тежих мера него што је то неопходно, обезбеђивањем довољног броја запослених у Служби за обезбеђење и предузимањем других потребних мера.

Такође, уочено је да у евиденцији нема података о начину употребе средстава принуде, већ да се у за то предвиђену колону уписују подаци о одељењу, односно месту примене средстава принуде, а у једном случају податак о разлогу за примену средстава принуде („приликом удаљења пружио активан отпор“).

Увидом у писмене извештаје Службе за обезбеђење о примени средстава принуде уочено је да су у њима описани догађаји и постојање основа за примену средстава принуде, као и радње предузете након примене средстава принуде (штићеник одведен на лекарски преглед у Домску амбуланту, узете изјаве од актера догађаја, смештени под појачан надзор, поднете дисциплинске пријаве, обавештен непосредни старешина - претпостављени, послат извештај Оперативном центру Управе...), али да недостаје опис начина њихове примене. Наводи из извештаја да су примењени увежбани захвати без навођења који су то захвати и на који су начин примењени, као ни наводи из службених белешки и извештаја да је командир био приморан да примени гумену палицу, јер физичком снагом није успео да савлада штићеника или навод командирице да је морала да употреби физичку снагу и гумену палицу до сламања отпора, не пружају довољно података на основу којих би могла бити оцењена правилност и законитост употребе средстава принуде.

НПМ сматра да би извештавање о употреби средстава принуде било унапређено уколико би припадници Службе за обезбеђење који су применили средства принуде у својим извештајима, поред врсте средстава принуде које је у конкретном случају употребљено, наводили начин на који је одређено средство примењено. На пример, уколико се ради о употреби физичке снаге, потребно је навести технику или захват и део тела штићеника/це на којем су они примењени или, уколико се ради о употреби гумене палице, потребно је навести колико је пута употребљена гумена палица и по којем делу тела штићеника/це.

13.**УТВРЂЕНО**

У ВПД Крушевац извештаји Службе за обезбеђење о примени средстава принуде не пружају довољно података о начину примене средстава принуде.

РАЗЛОЗИ

Писани извештај службе за обезбеђење, медицинска документација и извештаји о обављеним лекарским прегледима достављају се управнику без одлагања.⁶³

О примени мера и средстава из ст. 1. и 2. овог члана саставља се посебна службена белешка.⁶⁴

⁶³ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 144. ст. 4.

⁶⁴ Правилник о кућном реду васпитно-поправног дома, чл. 89. ст. 3.

ПРЕПОРУКА

Служба за обезбеђење ВПД Крушевац ће у извештајима о примени средстава принуде детаљно описивати начин на који су средства принуде примењена.

У предметима су затечене и изјаве лица према којем је примењено средство принуде. Изјаве су често штуре или лице наводи да нема шта да изјави, или лице укратко описује догађај који је претходно употреби средстава принуде.

Тим НПМ је обавио разговоре са неколико штићеника према којима су примењивана средства принуде и наводи које су дали члановима тима се подударају са описом догађаја из службене документације, у смислу постојања основа за примену принуде. Према виђењу ових штићеника, својим поступцима су иницирали да према њима буду примењена средства принуде.

О примени средстава принуде подноси се извештај Оперативном центру Управе за извршење кривичних санкција. Међутим, у Служби за обезбеђење нема података о томе да се посебна службена белешка о употреби средстава принуде доставља судији за малолетнике суда који је судио у првом степену и министру правде нити је запосленима то познато.

14.**УТВРЂЕНО**

ВПД Крушевац не доставља посебну службену белешку о примени средстава принуде према штићенику судији за малолетнике суда који је судио у првом степену и министру правде.

РАЗЛОЗИ

Према малолетнику који се налази у дому могу се изузетно применити средства принуде и средства за привремено онеспособљавање, само када је то неопходно да се спречи физички напад на службено лице, напад на другог малолетника или самоповређивање, уколико малолетник при себи има хладно оруђе или ватрено оружје и када су сви други методи исцрпљени или неуспешни. Ватрено оружје и хладно оруђе може се изузетно применити једино ако се другим средствима принуде или средствима за привремено онеспособљавање не може заштитити живот малолетника или другог лица у случају напада.

О примени мера и средстава из ст. 1. и 2. овог члана саставља се посебна службена белешка. Службена белешка из става 3. овог члана доставља се судији за малолетнике суда који је малолетнику судио у првом степену, министру надлежном за правосуђе и директору Управе.⁶⁵

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће о примени средстава принуде према штићенику достављати посебну службену белешку судији за малолетнике суда који је судио у првом степену и министру правде.

⁶⁵ Правилник о кућном реду васпитно-поправног дома, чл. 89.

2.3.2.4. Посебне мере

У писаном извештају ВПД (претходном упитнику) наведено је да су у 2020. години према 300 лица изречене посебне мере, и то: према 297 лица смештај под појачан надзор, а према 3 лица усамљење. Посебна мера усамљења изречена је према 3 осуђена лица која су током 2020. године казну затвора издржавала у ВПД.⁶⁶

Одузимање и привремено задржавање ствари код претреса и при пријему описано је у делу о претресима.

У ВПД се од посебних мера примењује и тестирање на заразне болести или психоактивне супстанце. Тестирање се и за запослене и за штићенике ради по налогу управника ВПД, а обавља се у амбуланти, где се и води евиденција. Према подацима из претходног упитника, у 2020. години ниједан штићеник није био тестиран на заразне болести или психоактивне супстанце.

НПМ жели да укаже на околност да Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица не предвиђа да се за одржавање реда и безбедности могу примењивати посебне мере, већ само средства принуде или средства за привремено оспособљавање, и то у ограниченим случајевима.⁶⁷ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица предвиђа примену општих одредаба кривичног права, међу којима се наводе и одредбе Закона о извршењу кривичних санкција – којим је уређена примена посебних мера, али само ако нису у супротности са овим законом.⁶⁸ На овај начин одређена примена одредаба Закона о извршењу кривичних санкција не пружа поуздан законски основ за примену института који нису предвиђени Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, какав је случај са посебним мерама.

Поред тога, у ВПД постоји пракса да се у инцидентним ситуацијама, као што су покушај бекства, самоповређивања, нарушавања реда и безбедности у ВПД, насиља према другом лицу и слично, примењује мера смештај под појачани надзор, која обично траје до завршетка дисциплинског поступка када се доноси решење о обустави извршења ове мере и према штићенику се потом извршава изречена дисциплинска мера, а након тога се враћа у одељење у ком се налазио пре догађаја због којег је санкциониран. Време боравка под појачаним надзором се не урачунава у време трајања дисциплинске мере издвајања у посебну просторију.

⁶⁶ Према службеним наводима, током 2020. године око 60 осуђених лица је из КПЗ Београд – Падинска Скела привремено било премештено у ВПД Крушевац. Они су били смештени одвојено од штићеника. Иако су пажљиво бирани осуђеници који ће бити премештени, ипак је долазило до потребе да се спорадично примењује ова посебна мера.

⁶⁷ Чл. 132. Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица: Према малолетнику који је смештен у васпитно-поправни дом могу се изузетно примењивати средства принуде или средства за привремено оспособљавање, само када је то неопходно да се спречи физички напад на службено лице, другог малолетника или самоповређивање.

Ватрено оружје и хладно оруђе према малолетнику може се изузетно применити једино ако се другим средствима принуде или средствима за привремено оспособљавање не може заштитити живот малолетника или другог лица у случају непосредног напада.

⁶⁸ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, чл. 4.

Чл. 151. ст. 1. Закона о извршењу кривичних санкција је предвиђено да се смештај под појачани надзор може применити само у заводима затвореног или затвореног типа са посебним обезбеђењем, односно у затвореним одељењима завода. Уредбом о оснивању завода за извршење кривичних санкција у Републици Србији⁶⁹ основан је Васпитно поправни дом у Крушевцу, као завод полуотвореног типа⁷⁰ и превиђено да у њему постоје посебно одељење за лица женског пола и посебно одељење за пунолетна лица мушког пола.⁷¹ Правилник о кућном реду васпитно-поправна дома поред ова два одељења предвиђа још четири стамбене заједнице – одељења: пријемно одељење, опште одељење, одељење за интензивни рад и отпусно одељење. Правилник предвиђа и могућност постојања и других заједница, основаних према специфичним потребама и интересовањима малолетника.⁷²

Како се види из цитираних прописа, ВПД Крушевац је завод полуотвореног типа и у њему не постоји затворено одељење, па НПМ указује да пракса одређивања посебне мере смештај под појачани надзор, иако није у супротности са међународним стандардима поступања према малолетницима,⁷³ нема нормативни основ у домаћем праву. Према наводима руководства Дома, пракса одређивања смештаја под појачани надзор постоји уназад више година и до сада није довођен у питање основ за њену примену.

Имајући у виду потребу за применом посебних мера према штићеницима који угрожавају ред и безбедност у ВПД Крушевац, као и чињеницу да примена посебних мера према штићеницима није супротна међународним стандардима поступања према малолетницима лишеним слободе, НПМ указује Управи за извршење кривичних санкција да је потребно изменама нормативног оквира уредити примену посебних мера у ВПД Крушевац, како би се у потпуности испоштовао принцип законитости у њиховој примени.

2.3.2.4.1. Смештај под појачани надзор

У моменту посете 4 штићеника је било смештено под појачан надзор. За смештај под појачан надзор намењено је 5 просторија у Општем одељењу (објекат А-0), као и просторије у Одељењу интензивног рада.⁷⁴ У време посете НПМ у просторијама у објекту А-0 се налазило 3 штићеника, и то два штићеника у једној спаваоници, а један штићеник је био сам, јер је недавно примљен, па је док је, због епидемиолошке ситуације био у изолацији, покушао удаљење. Четврти штићеник који је био смештен под појачан надзор се налазио у једној од просторија за извршење дисциплинске мере издвајање у посебну просторију, у објекту Одељења интензивног рада, са још два штићеника према којима је извршавана поменута дисциплинска мера.

⁶⁹ "Сл. гласник РС", бр. 20/06, 89/09, 32/10, 53/11 и 11/17.

⁷⁰ Чл. 8. Уредбе.

⁷¹ Чл. 15. Уредбе.

⁷² Правилник о кућном реду васпитно-поправног дома, чл. 4. ст. 2 – 4.

⁷³ Видети, на пример, Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, поглавље г. Дисциплина и безбедност, пар. 129. Према овом стандарду ЦПТ, под одређеним условима дозвољена је примена самице у сврху заштите или превенције.

⁷⁴ Више о материјалним условима у спаваоницама у поглављу 2.1.2.4. Одељење појачаног надзора.

У разговору са двојицом штићеника затечених у Одељењу појачаног надзора, добијене су информације да су добили писмене образложене одлуке о смештају и да им је правна помоћ доступна, али да нису подносили жалбе. Васпитач их обилази и имали су лекарски преглед пре смештаја под појачан надзор. У дану посете НПМ, обишао их је и управник Дома.

У ВПД се води посебна књига – евиденција посебних мера и то на два места, у зависности од тога где се мера извршава (у Општем одељењу, објекту „А-0“, или у Одељењу интензивног рада). Води је надзорник.

Извршен је увид у документацију која се налази у Служби за обезбеђење за лица смештена под појачан надзор. Документација садржи решења о смештају под појачан надзор и мишљење лекара да ли је лице способно за смештај под појачан надзор. Такође, по престанку разлога, мера се решењем управника обуставља, по правилу, на иницијативу васпитача. Мера је изрицана из неког од законом прописаних разлога: малолетник својим понашањем упорно ремети ред / угрожава безбедност / представља озбиљну опасност за друга лица и друго. По службеним наводима, до сада није било жалби на првостепена решења у вези са наложеном посебном мером.

Увидом у обрасце решења којима се одређује посебна мера смештај под појачан надзор, тим НПМ је констатовао да се ова мера одређује са позивом на Закон о извршењу кривичних санкција из 2005. године⁷⁵ као законски основ, који је престао да важи даном ступања на снагу Закона о извршењу кривичних санкција из 2014. године,⁷⁶ односно 31. маја 2014. године, и да садржи непотпуну правну поуку о средству које малолетнику стоји на располагању против решења о смештају под појачан надзор. Наиме, на решење о смештају под појачан надзор, жалба се подноси судији за извршење кривичних санкција, што у решењима у које је НПМ имао увид није наведено.

15.

УТВРЂЕНО

Решења о примени посебне мере смештај по појачан надзор садрже непотпуну поуку о правном леку.

РАЗЛОЗИ

Ако је у изузетним случајевима потребно малолетника издвојити од других из безбедносних или разлога сигурности, о томе одлучује надлежни орган на основу јасних процедура утврђених националним законодавством, наводећи природу издвајања, максимално трајање и разлоге на основу којих се то може одредити.

Такво издвајање подлеже редовном преиспитивању. Осим тога, малолетник може поднети жалбу у смислу правила 121 о било ком аспекту издвајања. Лекар ће бити обавештен о таквом издвајању и одмах ће му се приступити малолетник у питању.⁷⁷

⁷⁵ Закон о извршењу кривичних санкција („Службени гласник РС“, број 85/2005).

⁷⁶ Закон о извршењу кривичних санкција („Службени гласник РС“, број 55/2014).

⁷⁷ Европска правила о малолетним преступницима, прав. 93.1. и 93.2.

Што се тиче самице у сврху заштите или превенције, ЦПТ прихвата да таква мера може, у изузетно ретким случајевима, бити потребна да би се заштитили посебно угрожени малолетници или да би се спречили озбиљни ризици по безбедност других или безбедност затвора, под условом да се апсолутно не може наћи никакво друго решење. О свакој таквој мери требало би да одлучује надлежни орган, на основу јасне процедуре, наводећи природу ограничавања слободе, његово трајање и разлоге на основу којих се мера може изрећи и обезбеђујући редован процес преиспитивања, као и могућност да се дотични малолетник жали на одлуку независном спољном органу. Тим малолетницима треба увек обезбедити одговарајући људски контакт и свакодневне посете здравственог особља.⁷⁸

Осуђеном који ремети ред или подстиче друге на ремећење реда, на због тога представља опасност за безбедност у заводу, или на други начин угрожава безбедност, може се решењем одредити смештај под појачан надзор.

Решење из става 2. овог члана доноси управник завода или лице које он овласти, на предлог службе за третман или службе за обезбеђење.

На решење из става 2. овог члана, осуђени има право жалбе судији за извршење, која не одлаже извршење решења.

Мера из става 1. овог члана преиспитује се свака три месеца. На решење о продужењу трајања ове мере осуђени има право жалбе судији за извршење.⁷⁹

Осуђеник може да поднесе жалбу судији за извршење против одлуке управника завода или директора Управе у року од три дана од дана достављања одлуке, у случајевима предвиђеним овим законом.⁸⁰

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће у решењима о примени посебне мере смештај по појачан надзор уносити потпуну поуку о правном леку.

Извршен је увид у свеску - „Евиденцију обилазака штићеника и осуђених од стране васпитача“, као и евиденцију обилазака припадника Службе за обезбеђење, вође смене и управника. Посете васпитача штићенику смештеном под појачан надзор су свакодневне, а посете управника штићенику током извршења мере су евидентиране, и то да су обављене периодично, 23. фебруара, 02. марта, 09. априла, а последња посета управника евидентирана је 22. априла 2021. године.

У документацији је за сваког штићеника смештеног под појачан надзор затечено мишљење лекара да је лице способно за смештај под појачан надзор, дато на основу прегледа пре почетка извршења ове посебне мере. По службеним наводима, евиденција лекарске контроле здравственог стања малолетника током смештаја под појачан надзор налази се у здравственој служби. Лекар је доступан по потреби, односно на захтев малолетника спроводе га из појачаног надзора у амбуланту на преглед.

Извршен је увид и у евиденцију смештаја под појачан надзор за лица над којима се та мера извршава у објекту Одељења интензивног рада. Према тој евиденцији у посебним

⁷⁸ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 129.

⁷⁹ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 151. ст. 2. – 5.

⁸⁰ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 40. ст. 1.

просторијама у објекту Одељења интензивног рада је у 2020. години под појачаним надзором било смештено 25 лица, а у 2021. години, до дана посете НПМ, 14 лица. За сваког малолетника смештеног под појачан надзор у документацији се налази решење о одређивању посебне мере, мишљење лекара о способности за извршење мере и решење о обустави мере.

Извршен је увид у евиденцију смештаја под појачан надзор за лица над којима се та мера извршава у просторијама у засебном објекту у Општем одељењу, означена као „Евиденција штићеника и осуђених лица која су смештена у посебним просторијама“. Према тој евиденцији у посебним просторијама је у 2019. години било смештено 245 лица, у 2020. години 335 лица, а у 2021. години, до дана посете НПМ, 75 лица.

Током трајања ове мере, штићеници нису укључени у било какве активности. Смештај под појачан надзор подразумева да су штићеници закључани 22 сата, а два сата дневно имају могућност боравка на свежем ваздуху. Како је НПМ већ указивао, мера појачаног надзора се спроводи као вид изоштавања, односно своди се искључиво на склањање лица којима је мера изречена из редовног режима - на затварање/закључавање у просторије – спаваонице. Потребно је извршити ревизију начина извршења мере појачаног надзора, тако да се током извршења те мере појача непосредна пажња затворских служби у односу на лица којима је мера изречена, нарочито да се појачају третманске активности васпитача, како групне, тако и појединачне.⁸¹

16.

УТВРЂЕНО

У ВПД Крушевац штићеницима према којима се примењује посебна мера смештај под појачани надзор, осим боравка на свежем ваздуху, нису омогућене друге активности.

РАЗЛОЗИ

Дисциплина и ред одржавају се уз ограничења која се примењују само у оној мери која је неопходна за обезбеђивање сигурног надзора, безбедног функционисања завода и добро организованог заједничког живота.⁸²

Затвореници који представљају велику опасност по безбедност, требало би да у оквиру својих просторија имају релативно лаган режим, као компензацију за строге услове заточеништва. Конкретно, треба да имају могућност да срећу друге затворенике у свом одељењу и да имају могућност избора активности. Требало би предузети посебне мере да се успостави добра интерна атмосфера у одељењима високе безбедности. Циљ је да се развију позитивни односи између особља и затвореника. То је у интересу не само хуманог третмана становника овог одељења, већ и очувања ефикасне контроле и безбедности, као и безбедности особља.

Постојање задовољавајућег програма активности такође је веома важно, чак важније у оваквом одељењу него обичном. То може умногоме да допринесе да се неутралишу штетне последице на личност затвореника услед живота у затвореном одељењу. Активности би требало да буду што различитије (едукација, спорт, активности по вокацији итд.). Кад су у питању, нарочито, радне активности, јасно је да разлози безбедности могу да искључе многе облике рада који су

⁸¹ Извештај НПМ за 2013. год, бр. 72-14/14, поглавље 6.3. Извршење кривичних санкција, стр. 37.

⁸² Менделина правила, прав. 36

убичајени у нормалним одељењима. Ипак, то не значи да се затвореницима омогућују само нестимулативне активности.⁸³

Комитет препоручује да српске власти повећају своје напоре у развијању сврсисходног режима за затворенике који су стављени под меру појачаног надзора, која обухвата широк спектар активности. Затвореницима треба омогућити да се друже са другим затвореницима, а претерана ограничења не треба наметнути уколико нису оправдана безбедносним профилом.⁸⁴

Током смештаја под појачан надзор осуђени учествује у свим активностима утврђеним програмом поступања организованим у оквиру објекта у коме се извршава смештај под појачан надзор.

Осуђени који је смештен под појачан надзор ужива сва права и има све обавезе које су утврђене Законом.⁸⁵

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће штићенике према којима се примењује посебна мера смештај под појачани надзор укључити у активности предвиђене програмом поступања.

2.3.2.5. Дисциплинске мере

Током 2020. године вођено је 404 дисциплинских поступака, од тога је донето 12 ослобађајућих одлука, 328 пута је изречена дисциплинска мере издвајање у посебне просторије (од тога 47 условно) и 64 пута је изречена опомена.

За теже дисциплинске преступе поступке води комисија, састављена од правника, који је и председник комисије, и два службеника третмана. За лакше преступе поступке води службеник третмана - психолог.

Штићеницима се пружа правна помоћ у дисциплинским поступцима. Позиве на расправе штићеници добијају довољно раније како би имали времена да спреме своју одбрану. Пружалац стручне правне помоћи је укључен у комплетан дисциплински поступак, он је присутан приликом давања изјаве штићеника, што потврђује потписом и присуствује расправи, што је констатовано у записницима.

У Дому се води посебна књига – евиденција дисциплинских поступака, води је Служба за опште послове. У њу се уносе подаци о штићенику, преступу, подносиоцу захтева и дисциплинским мерама. Предмети дисциплинског поступка воде се уредно. Одлуке о дисциплинском кажњавању су образложене и садрже поуку о правном леку - праву на жалбу судији за извршење кривичних санкција.

Иако актом о кућном реду у дисциплинском поступку предвиђена могућност издвајања од осталих малолетника, ова мера се не примењује у ВПД Крушевац.

⁸³ Стандарди ЦПТ: Нови стандарди у погледу издржавања казне затвора, пар. 32.

⁸⁴ ЦПТ: Посета Србија 2015, пар. 123.

⁸⁵ Правилник о мерама за одржавање реда и безбедности у заводима за извршење кривичних санкција, чл. 37. ст. 6. и 7.

Увидом у дисциплинске предмете уочено је да се у поступању по захтевима за покретање дисциплинских поступака прибавља мишљење стручног тима. Ова мишљења су садржински свеобухватна и садрже податке који су од значаја органу поступка. Међутим, уочено је да мишљења садрже и предлоге коју би дисциплинску меру требало изрећи. Овим се према становишту НПМ прејудицира исход дисциплинског поступка и утиче на доношење одлуке о дисциплинској одговорности штићеника. Доношење одлуке о постојању дисциплинске одговорности, као и о врсти и висини евентуалне дисциплинске мере, искључиво је у надлежности органа који води дисциплински поступак.

17.

УТВРЂЕНО

У ВПД Крушевац мишљења стручног тима која се прибављају у дисциплинским поступцима садрже и предлог дисциплинске мере коју би требало изрећи штићенику.

РАЗЛОЗИ

Следећа питања увек се регулишу законом или прописом надлежног управног тела:

- а) понашање које представља дисциплински прекршај;*
- б) врсте и трајање дисциплинских мера које могу бити изречене;*
- ц) тело надлежно за изрицање таквих мера;*
- д) сваки вид присилног одвајања од опште заводске популације, попут упућивања у самицу, изолације, сегрегације, јединица за посебан надзор или смештаја с ограничењима, било да је реч о дисциплинској мери или одржавању реда и безбедности, као и увођење начела и поступака којима се уређују примена и ревизија било ког вида присилног одвајања, као и подвргавање таквом режиму или његово укидање.*

Ниједан затвореник не сме да буде кажњен ако то није у складу са законским условима или прописима наведеним у правилу 37, као и начелима правичности и примене прописаног поступка. Затвореник никада не сме да буде кажњен два пута за исто дело или прекршај.

Управе казних завода дужне су да обезбеде да дисциплинска мера буде сразмерна прекршају за који се утврђује и воде одговарајућу евиденцију о свим изреченим дисциплинским мерама.⁸⁶

При изрицању дисциплинске мере води се рачуна о понашању осуђеног током издржавања казне и залагању на раду, а узимају се у обзир и све друге чињенице битне за правилно одмеравање мере.⁸⁷

Дисциплински поступак за учињене лакше дисциплинске преступе, на предлог руководиоца службе за васпитавање, води и одлуку доноси управник или лице које он одреди.

За учињене теже дисциплинске преступе, на предлог руководиоца службе за васпитавање, поступак води и одлуку доноси дисциплинска комисија.

Пре вођења дисциплинских поступака из ст. 2. и 3. овог члана прибавља се и мишљење стручног тима из члана 5. овог правилника.⁸⁸

⁸⁶ Манделина правила, прав. 37, 39.1. и 39.2.

⁸⁷ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 171. (Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, чл. 131: На услове за изрицање дисциплинских мера, дисциплински поступак и извршење дисциплинских мера према малолетницима сходно се примењују одредбе Закона о извршењу кривичних санкција којима се уређује дисциплинско кажњавање лица која издржавају казну затвора за учињено кривично дело.)

⁸⁸ Правилник о кућном реду васпитно-поправног дома, чл. 80. ст. 2. – 4.

ПРЕПОРУКА

У ВПД Крушевац мишљења стручног тима која се прибављају у дисциплинским поступцима неће садржати и предлог дисциплинске мере коју би требало изрећи штићенику.

Жалбе против одлуке у дисциплинском поступку се подносе судији за извршење кривичних санкција Вишег суда у Крушевцу. У протеклом периоду је поднета једна жалба, која је усвојена и предмет је враћен на поновно одлучивање.

2.3.2.5.1. Издвајање у посебну просторију

У моменту посете НПМ, 6 штићеника је било на извршењу дисциплинске мере издвајање у посебне просторије. Просторије намењене за извршење ове мере се налазе у приземљу (првој етажи) објекта Одељења интензивног рада.⁸⁹

У разговорима са штићеницима затеченим током обиласка просторија, навели су да су примили решење о изрицању мере, да им је познат разлог због ког им је изречена дисциплинска мера, да их васпитач редовно обилази и да су прегледани од стране лекара пре издвајања у посебну просторију.

Извршен је увид у Евиденцију обавезног обиласка лица на извршењу дисциплинске мере и констатовано да их лекар и васпитач свакодневно обилазе, док се управник и заменик управника смењују у периодичним обиласцима.

Пре извршења мере се обавља лекарски преглед са мишљењем лекара о способности лица за извршење мере. У 2021. години, до дана посете НПМ, било је 68 штићеника на извршењу ове дисциплинске мере. Увидом у поједина решења, констатује се да се мера изриче најчешће на 5 или 7 дана, а приликом стицаја дисциплинских престапа на 12 или најдуже 15 дана.

У случајевима када се дисциплинска мера издвајања у посебну просторију не може извршити јер нема других малолетника на извршењу те мере, или из безбедносних разлога они не могу бити смештени заједно у исту просторију, издвајање се одлаже док се не стекну услови за боравак два или више малолетника заједно у посебној просторији.

2.3.2.6. Поступак посредовања

У Дому се у случајевима када службена лица у сарадњи и на предлог васпитача процене да за престапе мањег значаја не би било делотворно вођење дисциплинског поступка, а по пристанку два или више малолетника у сукобу или у преступу, спроводи поступак посредовања.

Поступак се завршава одустанком малолетника или потписивањем договора како да се убудуће понашају или пак давањем одређених задужења (нпр: да у 7 или 10 дана преузме

⁸⁹ Више о материјалним условима у овим просторијама у поглављу 2.1.2.3. Одељење за интензивни рад.

обавезу одржавања стазе или неког дела дворишта или објекта). О извршењу договорене мере се стара васпитач који свакодневно извештава и уноси податке о томе да ли је договорена обавеза извршена, што се уноси у лични лист малолетника. На крају, констатује се да ли је договор успешно реализован.

Према службеним наводима, резултати ових "алтернативних мера" дају задовољавајуће резултате за одржавање реда и безбедности у Дому.

НПМ похваљује примену поступка посредовања као начина решавања конфликта међу штићеницима, имајући у виду да је овакво поступању у складу са препоруком Савета Европе да дисциплински поступци буду крајњи механизам и да ресторативно решавање сукоба и образовна интеракција имају приоритет над формалним дисциплинским поступцима и казнама према малолетницима,⁹⁰ као и стандард ЦПТ да се ресторативном разрешавању конфликта даје приоритет над формалним дисциплинским поступцима и санкцијама према малолетницима.⁹¹

2.3.3. КОНТРОЛА

Судије за малолетнике надлежних судова и јавни тужиоци за малолетнике обилазе малолетнике смештене у Дому. Према службеним наводима, непосредни надзори суда над спровођењем мере су чести, у тиму се налазе судија, јавни тужилац и представник центра за социјални рад, а најчешће долазе тимови из Београда, Новог Сада и Крагујевца. Више штићеника је навело да судије нису видели дужи временски период – преко једне године, за шта је од службених лица добијено објашњење да су током трајања епидемије ови непосредни надзори смањени због заштите штићеника од ширења заразне болести. Истовремено, извештаји Дома о резултатима извршења мере се редовно – на сваких шест месеци достављају судији и јавном тужиоцу за малолетнике.

Одељење за инспекцију Управе за извршење кривичних санкција такође редовно обавља надзор над радом Дома. Последњи пут је обављен редован надзор у марту 2021. године, а пре тога је у децембру 2020. године обављен ванредни надзор.

⁹⁰ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 94.1.

⁹¹ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 126.

2.4. ТРЕТМАН И ПОЛОЖАЈ ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ

2.4.1 ТРЕТМАН

2.4.1.1. Организација службе

У Служби за третман укупно ради 58 службеника од којих су њих 11 асистенти за реализацију васпитних активности, за које начелник Службе наводи да су посебно сензибилисани за рад са малолетницима, имају средње стручно образовање и обављају послове у вези са свакодневним активностима штићеника: контрола одржавања хигијене по павиљонима, спровођење штићеника на оброке и надгледање њиховог понашања у Дому, обавештавање васпитача уколико је потребно да се са штићеником обави разговор и сл.

Васпитне групе се састоје у просеку од по 10 штићеника. Начелник Службе третмана додаје да је потреба за повећањем броја запослених у овој служби престала ангажовањем горе поменутих асистената. Васпитне групе су развојене према полу и старосној структури. Према полу постоје мушке и женске васпитне групе, а према старосној структури васпитне групе малолетних и пунолетних лица. У Општем одељењу, које се састоји од пет павиљона, је ангажовано 14 васпитача, два службеника за подршку у реализацији третмана, осам асистената и један службеник који је задужен за административно канцеларијске послове; у Одељењу за интензиван рад раде два васпитача и два асистента; у Женском одељењу три васпитача и један асистент и у Отпусном одељењу ради један васпитач.

Поред наведеног, у Пријемном одељењу, поред шефа Пријемног одељења, ангажовани су и психолог, педагог, социјални радник као и два референта за пријем малолетника. Такође, у Дому постоји и Одсек за културно образовне и спортске активности који броји три службеника, шефа Одсека, једног организатора и једног реализатора активности, као и Одсек за припремну и практичну наставу у којем су поред шефа Одсека запослени и организатори и реализатори активности.

2.4.1.2. Пријем

Стручни тим Пријемног одељења образује лични лист, анализира пристиглу документацију и по потреби прибавља додатну документацију неопходну за састављање социо-психо-педагошког извештаја, постављање дијагнозе здравственог стања и доношења програма поступања. Након израде програма поступања, исти се подноси управнику на увид који потписом потврђује да је сагласан са предложеним програмом поступања. Програм поступања који се штићенику даје на увид и потпис садржи назив одељења у које се распоређује, васпитну групу, образовање, стручно оспособљавање и почетне индивидуалне циљеве. Након упознавања са програмом поступања, исти се улаже у његов лични лист, а примерак овог програма улаже се и у кумулативни досије, шаље суду и јавном тужилаштву надлежним за контролу извршења васпитне мере, центру за социјални рад, школи и радионици. Кумулативни досијеи штићеника се налазе у матичној служби Дома, а након изласка из Пријемног одељења садрже: социо-психолошки извештај за малолетника, документ са општим подацима малолетника са предложеним третманом, почетни индивидуални циљ третмана за малолетника за прелазак на виши ниво, предвиђени програм поступања према малолетнику, формулар за сагласност

малолетника, као и остале дописе и списе надлежног суда, школе, центра за социјални рад или других институција.

У Пријемном одељењу се према наводима запослених штићеници упознају и са прописима којима је регулисано извршење ове васпитне мере, њиховим правима, обавезама, одговорностима и правилима о систему бодова и нивоа која дефинишу правила, очекивањима и процедурама о могућности напредовања од нивоа мањег према нивоу већег степена слободе, самосталности и независности. Боравак штићеника у Пријемном одељењу може трајати максимално 30 дана.

Након утврђивања и доношења програма поступања и упознавања штићеника са истим, обавештава се васпитач васпитне групе у коју се штићеник разврстава и даје му се примерак овог програма. Васпитач упознаје штићеника са његовом васпитном групом и тимом који ће радити са њим на реализацији његовог програма поступања.

Предвиђено је да се са појединачним програмом поступања штићеника упознају и његови родитељи, док је интерним правилима система бодова и нивоа предвиђен и потпис родитеља којим потврђују да су сагласни са истим. Према наводима запослених, упознавање родитеља штићеника са програмом поступања оставља се надлежном центру за социјални рад, коме се прослеђује примерак овог програма, међутим Дом не добија повратне информације од центара да ли су родитељи упознати са овим програмом. Начелник Службе за третман додаје да се за сваког штићеника њихови васпитачи обраћају надлежном центру за социјални рад са молбом да им се одобри једнократна новчана помоћ, у пракси се овај захтев у већини случајева одбија. Штићеници такође у Пријемном одељењу имају могућност да добију сезонску обућу и одећу што углавном одбијају и користе своју.

2.4.1.3. Остваривање програма поступања (третмански рад)

Службена лица су навела да третмански рад обухвата рад са штићеницима у облику едукативних радионица (запослени у Дому су сами осмислили радионице на 9 тема) које се раде когнитивно-бихевијоралним техникама, индивидуалног рада са штићеницима и рада у малим групама. Остваривање програма поступања се такође цени и бодовним системом, као и реализацијом индивидуалних циљева (циљеви могу бити дугорочни: 1 - 3 месеца) и краткорочни, а њихова реализација зависи од врсте проблема или потребе штићеника. Такође, у раду са штићеницима се користе посебно осмишљени програми, универзални за рад са овом и сличном популацијом, и то: Програм за починиоце насилних кривичних дела, Специјализовани програм за групни рад са лицима са проблемима узрокованим алкохолом, Општи когнитивно бихевијорални програм, Специјализовани програм за групни рад са зависницима од дрога као и Програм за починиоце насиља у породици. **НПМ похваљује напоре и активности које Служба за третман ВПД Крушевац улаже у третмански рад са штићеницима, посебно опсег и разноликост развијених програма.**

Како наводи начелник Службе за третман, штићеници се на дневном нивоу упознају са додељивањем или одузимањем бодова, а постоји и електронска база преко које се прате бодови за сваког штићеника.

Штићеници су у погледу третманског рада истакли да су упознати са програмом поступања и да разумеју поступак напредовања или назадовања у истом. Приликом посете Дому, тиму НПМ омогућен је увид у досијее штићеника и том приликом утврђено је да се уредно воде и да садрже све неопходне списе и документе.

2.4.1.4. Додељивање и одузимање погодности

Штићеницима се погодности додељују и одузимају сходно систему бодовања који се прате и оцењују на дневном нивоу. Прати се и оцењује однос штићеника према себи, другима и програму третмана. У оцењивање се укључују сви запослени који непосредно раде са штићеником, а приликом доласка у Дом штићеник се налази на првом нивоу (само основна права) из кога може прећи у други најраније у року од четири недеље. Даље напредовање по нивоима може трајати најкраће месец и по дана а постоје четири нивоа. Штићеници који су на првом или другом нивоу не могу користити ванзаводске погодности. Приликом разговора са начелником Службе за третман наведен је пример да штићеници треће групе у редовним околностима могу провести и до месец и по дана годишње ван Дома, на основу одобрених погодности.

Услед епидемије заразне болести, ни штићеници који се налазе на трећем и четвртом нивоу, нису могли користити ванзаводске погодности. Наредбом директора Управе за извршење кривичних санкција од 11. маја 2021. године укинута је забрана коришћења ванзаводских погодности за лица на извршењу казне затвора која су вакцинисана против корона вируса и за лица која су прележала овај вирус, уз испуњавање одређених критеријума.⁹² Ова одлука је донета између две посете НПМ, а током друге посете поједини штићеници су указали на проблем да не могу да користе ванзаводске погодности јер још није почела вакцинација млађих од 18 година. С обзиром да је у међувремену, према јавно доступним информацијама,⁹³ почела и вакцинација деце, НПМ би желео да добије више информација о процесу вакцинације и коришћењу ванзаводских погодности.

НПМ би желео да од ВПД Крушевац добије информације о вакцинацији штићеника, посебно малолетних, против заразне болести Covid-19 и могућности штићеника да користе ванзаводске погодности.

Сабирање бодова за све активности обавља се на крају недеље када се израчунава проценат бодова који је штићеник постигао у протеклих седам дана, у односу на максимални број бодова који је могао да освоји. Да би се прешло са једног на други ниво, поред поштовања правила кућног реда Дома и остваривања програма поступања потребно је да се за одређени период сакупи потребан број бодова и да штићеник није дисциплински кажњаван месец дана пре ревизије за прелазак на виши ниво. Такође, потребна је и сагласност чланова тима да је штићеник постигао задате индивидуалне циљеве и додатне одговорности које носи наредни ниво. У тренутку посете 64 штићеника имало је одобрене ванзаводске погодности.

⁹² Наредба бр. 7-00-4/21-02/32 од 11. маја 2021. год.

⁹³ <https://www.batut.org.rs/index.php?content=2153>.

Према наведеним Правилима, могућ је и губитак нивоа и погодности услед дисциплинског кажњавања, као и уколико се не одржи потребан проценат бодова за ниво на коме се штићеник тренутно налази.

Штићеници су у погледу додељивања и одузимања погодности навели да имају јасне и прецизне информације о систему бодовања у оквиру Дома као и о начину евентуалног напредовања у погледу третмана.

2.4.1.5. Интензивни рад

Према службеним наводима, бодовни систем омогућује штићеницима који се налазе у Одељењу за интензивни рад да напредују и убрзано. Међутим, они немају на располагању довољно третманских активности у чијем учешћу и испуњавању постављених циљева би оправдали напредовање и повратак у Опште одељење. На пример, штићеници који се налазе у овом одељењу нису радно ангажовани нити добијају друге, додатне програме и активности током боравка у Одељењу за интензивни рад. У недељи пре посете НПМ су имали једну заједничку радионицу. За разлику од штићеника из Општег одељења, који се током слободног времена могу слободно кретати и организовати своје активности, они све време проводе у Одељењу интензивног рада. Спаваонице су закључане, па они већину времена током дана проводе у заједничкој просторији пратећи телевизијски програм и овде обедују.

Имајући у виду описани режим боравка штићеника у Одељењу интензивног рада, он се у пракси може поредити са издржавањем затворске казне осуђених лица разврстаних у затворено одељење. Штићеници и службена лица ово одељење и доживљавају и третирају као "затворено одељење". Према становишту НПМ, ово одељење би требало да буде организовано као стамбена заједница у којој се реализује интензивни програм поступања према штићеницима. Боравак и поступање према штићеницима у Одељењу интензивног рада је пре свега питање третмана штићеника, а не питање безбедности. У том смислу је и одређен интензивни програм поступања као врста васпитног програма који се предузима у Дому.⁹⁴ Стога према штићеницима које је сходно њиховим личним карактеристикама, циљу програма поступања и потреби његовог остваривања потребно сместити у Одељење интензивног рада на првом месту би требало да се примењује интензивнији програм поступања, а не строжији режим боравка.

18.

УТВРЂЕНО

Режим боравка штићеника у Одељењу за интензивни рад не одговара сврси смештања штићеника у ово одељење.

⁹⁴ Чл. 3. ст. 1. т. 2. Правилника о кућном реду васпитно-поправног дома.

РАЗЛОЗИ

Државе чланице обезбеђују да се са дететом лишеним слободе поступа се тако што се поштује достојанство људске личности, као и на начин којим се узимају у обзир потребе лица његових година.⁹⁵

Комитет наглашава да се, између осталог, следећи принципи и правила морају поштовати у свим случајевима лишавања слободе:

(б) Деци треба обезбедити физичко окружење и смештај који погодују реинтегративним циљевима становања. Дужну пажњу треба посветити њиховој потреби за приватношћу, за чулним подстицајима и за могућностима дружења са својим вршњацима и да учествују у спорту, физичким вежбама, уметности и активностима у слободно време.⁹⁶

Детенција малолетника би требало да се одвија само у условима који у потпуности узимају у обзир њихове посебне потребе, статус и посебне захтеве с обзиром на њихову доб, личност, пол и врсту кривичног дела, као и ментално и физичко здравље, и који осигуравају њихову заштиту од штетних утицаја и ризичних ситуација. Главни критеријум за раздвајање различитих категорија малолетника лишених слободе требало би да буде пружање оне врсте неге која најбоље одговара посебним потребама појединаца о којима се ради и заштити њиховог физичког, менталног и моралног интегритета и благостања.

Требало би успоставити отворене притворске јединице за малолетнике. Отворени притворски објекти су они који немају или имају минималне мере безбедности. Корисника таквих притворских објеката требало би да буде што је могуће мање. Број малолетника у затвореним установама требао би бити довољно мали да омогући индивидуални третман. Притворске установе за малолетнике треба да буду децентрализоване и такве величине да олакшају приступ и контакт између малолетника и њихових породица. Требало би успоставити мале притворске објекте и интегрисати их у друштвено, економско и културно окружење заједнице.

Дизајн објеката за детенцију малолетника и физичко окружење би требало да буду у складу са рехабилитационим циљем третмана у установи, узимајући у обзир потребу малолетника за приватношћу, сензорне подстицаје, могућности за дружење са вршњацима и учешће у спорту, физичке вежбе и активности у слободно време.⁹⁷

Децу у сукобу са законом треба држати у притворским центрима посебно намењеним особама млађим од 18 година, нудећи окружење које није попут затвора и режиме прилагођене њиховим потребама и које води специјализовано особље, обучено за рад са децом.⁹⁸

Добро осмишљен центар за притвор малолетника треба да обезбеди позитивне и персонализоване услове притвора за младе особе, уз поштовање њиховог достојанства и приватности.

Иако је недостатак сврсисходних активности штетно за сваког затвореника, оно је посебно погубно за малолетнике који имају посебну потребу за физичком активношћу и интелектуалном стимулацијом. Малолетним затвореницима треба током целог дана обезбедити пун програм образовања, спорта, стручне обуке, рекреације и других сврсисходних активности изван ћелија.⁹⁹

⁹⁵ Конвенција о правима детета, Ратификована законом објављеним у "Сл. лист СФРЈ – Међ. уговори", бр. 15/90 и "Сл. лист СРЈ – Међ. уговори", бр. 4/96 и 2/97, чл. 37.(ц)

⁹⁶ Комитет за права детета, Општи коментар бр. 24 (2019) о правима детета у систему дечијег правосуђа, CRC/C/GC/24, пар. 95. (б).

⁹⁷ Правила из Хаване, прав. 29, 30 и 32.

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће изменити режим боравка штићеника у Одељењу интензивног рада, тако да се акценат стави на третман, односно да се интензивира програм поступања према штићеницима, који би им омогућио премештај у Опште одељење. Ово подразумева интензивнији васпитно-корективни рад, као и радно ангажовање. Режим боравка у овом одељењу неће садржати више ограничења него што је то нужно неопходно да се обезбеди лична сигурност малолетника и безбедност у установи.

2.4.1.6. Припрема за отпуст

Три месеца пре планираног отпуштања штићеника доставља се предлог мишљења стручног тима о обустави васпитне мере надлежним суду, јавном тужилаштву и центру за социјални рад. О обустави васпитне мере обавештавају се родитељи штићеника, усвојилац, односно блиски сродници са којима је штићеник живео. Службеници третмана наводе и да припрема штићеника за отпуст практично почиње њиховим доласком у Дом.

У оквиру припреме за отпуст са штићеницима се спроводе различите активности (радионице о активном тражењу посла, учење остваривања комуникационих вештина са институцијама, упознавање са делатностима неких институција и сл.) како би се боље снашли након изласка из Дома. Приликом отпуштања из Дома штићенику се предају новчана средства са депозита и плаћа му се пут до куће.

У погледу сарадње Дома и локалних центара за социјални рад, службеници третмана наводе да је сарадња задовољавајућа и да водитељи случаја повремено долазе у посете штићеницима који су под њиховим старатељством. Ова пракса је привремено прекинута од почетка епидемије.

2.4.2. ОБРАЗОВАЊЕ И СТРУЧНО ОСПОСОБЉАВАЊЕ

Приликом доласка штићеника у Дом, уз осталу документацију Дом добија и документацију која се тиче школовања, а запослени у Дому такође спроводе и педагошко испитивање штићеника и тестирање коефицијента интелигенције. У оквиру Дома штићеници могу похађати основно и средње образовање. У тренутку посете 10 штићеника похађало је разреде од првог до четвртог, 50 штићеника од петог до осмог док је средњу школу похађало 22 штићеника.

Стручно оспособљавање малолетника се обавља искључиво у оквиру Дома, а постојала је и могућност полагања за други степен звања за која се обуке такође организују у самом Дому. Након завршене стручне обуке добијају се дипломе, али оне нису важеће приликом запошљавања, што додатно отежава тежак положај штићеника по изласку из Дома. Ова

⁹⁸ Извештај Специјалног известиоца Уједињених нација за тортуру и друге сурове, нељудске или понижавајуће поступке или казне, А/НRC/28/68, пар. 76.

⁹⁹ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 104. и 107.

пракса је тренутно обустављена услед мањка средстава. На дипломи о завршеном степену образовања не постоји информација да је процес образовања завршен у оквиру Дома.

НПМ би желео да од ВПД Крушевац добије информације о могућности наставка стручног оспособљавања у Дому које је обустављено због мањка средстава.

19.

УТВРЂЕНО

У ВПД Крушевац дипломе о стручном оспособљавању које је обављено у Дому нису важеће на тржишту рада.

РАЗЛОЗИ

Сврха казне затвора или сличних мера којима се лице лишава слободе је пре свега заштита друштва од криминала и смањење рецидивизма. Та сврха може да се оствари само ако се период проведен у затвору искористи да се у мери у којој је то могуће обезбеди реинтеграција таквих лица у друштво по њиховом ослобађању како би могла да живе у складу са законом и да се самостално издржавају.

У ту сврху, управе казних завода и друга надлежна тела треба да понуде образовање, стручно оспособљавање и посао, као и друге видове примерене и доступне помоћи, укључујући и оне допунске, моралне, духовне, социјалне, здравствене и спортске природе. Сви такви програми, активности и услуге треба да се реализују у складу с потребама индивидуалног приступа затвореницима.¹⁰⁰

Сваки малолетник би требало да има право на стручно оспособљавање за занимања која ће га припремити за будуће запослење.¹⁰¹

Малолетници у притвору ће бити интегрисани у систем образовног и стручног оспособљавања земље, како би након отпуштања могли без потешкоћа наставити образовање и стручно оспособљавање.¹⁰²

Образовање и стручна обука који се нуде малолетницима у притвору треба да буду слични образовању и стручној обуци у заједници и треба да их обезбеђују професионални наставници/тренери, а малолетници у притвору треба да добију исте врсте диплома или сведочанстава (након успешно завршеног школовања) као и малолетници који похађају образовне установе у заједници.¹⁰³

У оквиру опште сврхе кривичних санкција (члан 4. Кривичног законика), сврха кривичних санкција према малолетницима је да се надзором, пружањем заштите и помоћи, као и обезбеђивањем општег и стручног оспособљавања утиче на развој и јачање личне одговорности малолетника, на васпитавање и правилан развој његове личности, како би се обезбедило поновно укључивање малолетника у друштвену заједницу.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Манделина правила, прав. 4.

¹⁰¹ Правила из Хаване, прав. 42.

¹⁰² Европска правила за малолетне преступнике, прав. 78.5.

¹⁰³ Стандарди ЦПГ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 110.

¹⁰⁴ Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, чл. 10. ст. 1.

У циљу општег образовања и стручног оспособљавања за малолетнике се организују предавања, обука, курсеви и други облици образовања и оспособљавања, а пре свега такви курсеви који омогућавају да малолетник стекне потребно знање и вештину за професионално бављење одређеним занатом или занимањем за којим постоји потреба на тржишту рада.

Образовање и стручна оспособљеност стечени током боравка у дому одговарају прописаним стандардима у оквиру националног образовног система.¹⁰⁵

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће предузети потребне мере и активности како би дипломе о стручном оспособљавању које је обављено у Дому важиле на тржишту рада.

Уколико се малолетнику прекине васпитна мера а он још увек није завршио школовање, може му се, уз његову сагласност, омогућити да заврши школовање у оквиру Дома. У тим ситуацијама запослени у Дому контактирају надлежни центар за социјални рад и судију за малолетнике. Постоји опција и да малолетник по потреби долази у Дом како би завршио школовање.

Начелник службе за третман додаје да је пре епидемије пракса студената Факултета за специјалну едукацију и рехабилитацију била редовна активност. У оквиру Дома постоје кабинети и амфитеатар.

2.4.3. РАД

2.4.3.1. Организација

У Дому постоји Служба за обуку и упошљавање. Штићеници се у Пријемном одељењу након налаза и мишљења о здравственој способности за рад укључују у припремну радионицу у којој се процењују њихове психомоторне способности, склоности и однос према раду и оцењује се у коју радионицу ће бити распоређени. Поред психофизичке спремности у обзир се узимају и интересовања и жеље штићеника који се упошљавају на одређеним занимањима.

2.4.3.2. Обука и упошљавање

У Дому постоје капацитети за упошљавање у оквиру 18 занимања (економија, пекара, фризерски салон, вешерај, кројачница, столарска, електричарска, водоинсталатерска, аутомеханичарска радионица итд.). Свим штићеницима се омогућава обука, а након полагања завршног испита и оцене инструктора да су оспособљени за одређена занимања упошљавају се на тим пословима.

Радно време штићеника без обзира да ли су укључени у школску наставу или не траје 4 сата. У изузетним случајевима радно време пунолетног штићеника се може продужити и до седам сати, али се то у пракси изузетно ретко дешава. Приликом упошљавања штићеника такође се води рачуна о њиховим особинама, жељама, степену образовања,

¹⁰⁵ Правилник о кућном реду васпитно-поправног дома, чл. 51. ст. 4. и чл. 54. ст. 2.

здравственом стању и слично. Осуђена лица која бораве у Дому могу бити радно ангажована осам сати.

2.4.3.3. Накнада за рад и друга новчана давања

Месечни износ накнаде за рад зависи од посла на којем је штићеник ангажован, као и од обима посла за претходни месец. Половина средстава од накнаде за рад даје се штићенику на слободно располагање, а друга половина ставља се на штедњу коју подиже након отпуштања из Дома. Исплате се обављају једном недељно, а сам износ одређује и контролише васпитач штићеника.

Штићеници наводе да у просеку троше од 1800 до 2000 динара месечно, што сматрају малим износом за њихове потребе.

Штићеници који не остварују накнаду за рад добијају накнаду за подмирење основних животних трошкова из буџета Дома док се награде поводом Дана Дома, празника и слично, компензују наградним данима, с обзиром на недостатак новчаних средстава за ове потребе.

2.4.3.4. Заштита и повреде на раду

У оквиру Службе за обуку и упошљавање постоји лице које је одговорно за безбедност и здравље на раду. У Дому постоје одговарајућа заштитна средства и радна одећа и обућа. Евиденција о повредама се води у Служби за здравствену заштиту. Према службеним наводима, повреде на раду се нису дешавале у протеклом периоду.

2.4.3.5. Дневни, недељни и годишњи одмор

Штићеници имају право на дневни, недељни и годишњи одмор. У току радног времена од 4 сата штићеник има паузу у трајању од 30 минута. Штићеници који похађају школу имају и наставне обавезе у трајању од око 2,5 сата док остатак времена проводе у разговору са васпитачем, имају слободно време или се баве спортским активностима. У току слободног времена штићеници се могу слободно кретати и организовати своје активности, осим штићеника на смештају у Одељењу интензивног рада.

Недељни одмор подразумева викенд одмор, а годишњи износи 20 радних дана и то је минимум који сваки штићеник има. Право на годишњи одмор стиче се након шест месеци рада. Иницијативу за коришћење годишњег одмора изван Дома и у кругу породице покреће васпитач на основу постигнутих резултата у програму поступања и понашања, коју доставља управнику на одлучивање. Наравно, услов за коришћење годишњег одмора ван Дома је и поседовање ове погодности. С обзиром на епидемију, годишњи одмор се тренутно може користити искључиво у оквиру Дома.

2.4.4. СЛОБОДНО ВРЕМЕ

2.4.4.1. Време изван затворених просторија

У Дому постоји простор за шетњу на свежем ваздуху са доста зеленила, клупама и надстрешницама које представљају адекватну заштиту од падавина. Штићеници Општег

одељења могу овај простор користити по избору и у неограниченом временском трајању током слободног времена, а у складу са кућним редом Дома.

Штићенице имају ограниченији простор за спољне активности у односу на штићенике. Њима су на располагању терен за кошарку и уско двориште око блока у ком су смештене, док је штићеницима дозвољено кретање по целом кругу у време предвиђено за то. Ово би се могло разумети у контексту превенције ризика контаката са мушком популацијом у Дому. Са друге стране, штићенице време за боравак напољу оцењују као кратко и неадекватно јер осећају да је неправедно да сви остали користе простор целокупног дворишта које је веома велико, док оне бораве у ограђеном игралишту величине терена за кошарку. Штићенице су тиму НПМ навеле и да им је забрањена комуникација са штићеницима преко оgrade и да у пракси само оне сносе последице уколико до комуникације дође. На заједничким активностима им је дозвољена међусобна комуникација.

Штићеници који су на смештају у Одељењу интензивног рада, које представља посебну грађевинску целину/објекат, имају посебан простор за шетњу са зеленилом и клупама. Штићеници у овом одељењу могу провести до три сата на отвореном.

2.4.4.2. Физичке активности

Штићеницима који су на смештају у Општем одељењу простор за време на свежем ваздуху уједно представља и простор за физичке активности на отвореном. У оквиру круга Дома постоји фудбалски и кошаркашки терен и сто за стони тенис. У овом делу постоји посебан простор за физичке активности у затвореном (фискултурна сала), опремљен спортским реквизитима које штићеници могу користити у времену одређеном за физичке активности.

фискултурна сала

Штићеници који су на смештају у Одељењу интензивног рада имају на располагању фудбалски и кошаркашки терен, теретану на отвореном и сто за стони тенис.

спортски терени у Одељењу за интензивни рад

Приликом разговора са службеницима третмана као и са штићеницима, добијена је информација да Дом тренутно има мањак реквизита за физичке активности и да је поред фудбалског и кошаркашког терена, теретане, стола за стони тенис и могућности играња шаха, неопходно обезбедити још реквизита.

2.4.4.3. Културне и уметничке активности

У Дому постоји посебан простор (зграда) за реализацију културно уметничких активности. Штићеници имају могућност похађања драмске, музичке или ликовне секције, као и могућност коришћења атељеа.

Према службеним наводима, пет штићеника израђује грбове, њих четворо је редовно укључено у секције у библиотеци, док је њих деветоро прикључено драмској секцији.

Штићеници углавном ове активности реализују викендима, док се у току радне недеље у овим просторијама организује гледање филмова или играње шаха и друштвених игара. Додају да је учествовање у овим активностима на добровољном нивоу.

Штићеници који су на смештају у Одељењу интензивног рада немају могућност присуства овим активностима.

У Дому постоји и пракса доласка свештених лица за време трајања верских празника.

2.4.5. ОБАВЕШТАВАЊЕ

2.4.5.1. Штампа

Редовна дистрибуција штампе штићеницима се не реализује претходних 10 година. Такође је обустављено и осмишљавање и штампа Домског часописа.

2.4.5.2. Радио и телевизија

Праћење телевизијског програма у Дому омогућено је свим штићеницима. У павиљонима постоје просторије за дневни боравак које су опремљене и телевизором. Гледање програма регулисано је кућним редом Дома.

Штићеници могу да имају телевизор и у собама, али то зависи од материјалних могућности штићеника и његове породице.

2.4.5.3. Библиотека

У Дому постоји посебна просторија – библиотека која се налази у згради Дома културе. У библиотеци постоји између пет и шест хиљада наслова. Поред књига, у библиотеци штићеници могу пронаћи и законе, правилнике, конвенције као и кућни ред на више језика.

Штићеници у Општем одељењу имају слободан приступ библиотеци, док се они из Одељења интензивног рада за ове потребе морају обратити васпитачу.

Штићеници наводе да немају никаквих проблема у односу на приступ библиотеци.

2.4.6. ПОСЕТЕ

2.4.6.1. Посете породице

У сваком од досијеа штићеника постоји списак блиских особа које им могу доћи у посету. Под блиским особама се подразумевају породица или најближи сродници, а штићеник има могућност и подношења молбе за проширење круга лица која му могу доћи у посету, што одобрава управник. Посете се одвијају радним данима у трајању до два сата максимално и то једном у току недеље, док су посете викендом организоване у периоду од 11 до 16 часова. Према службеним наводима, чест је случај да посете трају дуже него што је кућним редом то предвиђено.

Просторије за посете налазе се у кругу Дома. Посете морају да најављују само штићеници који су на смештају у Одељењу интензивног рада и њихове посете се надзиру од стране службеног лица.

просторија за посете

2.4.6.2. Посете у посебној просторији

Ова просторија приликом претходне посете НПМ није постојала и Дом ју је релативно скоро обезбедио. Ипак, она није у употреби и у процесу је сређивања. Према наводима начелника Службе за третман, штићеници не траже коришћење посете у посебној просторији.

НПМ би желео да од ВПД Крушевац добије информације о завршетку сређивања и почетку употребе посебне просторије за посете.

2.4.7. ПОШИЉКЕ И КОМУНИКАЦИЈА

2.4.7.1. Дописивање

У току боравка у Дому штићеници имају неограничено право на дописивање а то чине убацивањем поште у сандуче које стоји у ходнику. Препоручено слање писама није могуће, а сам садржај пошти се не провера уколико за то не постоје посебни разлози (у оваквим ситуацијама не проверава се садржај писама него само садржај коверте). Трошкове слања пошти сноси штићеници.

2.4.7.2. Пакети

У току боравка у Дому штићеницама се омогућује неограничени пријем пакета, пакет не сме бити тежи од десет килограма, а уколико се то деси пакет се враћа поштиоцу о трошку штићеника. Пакети се отварају и прегледају пред штићеницима, а Дом поседује и скенер, као и службенике обучене за рад на скенеру. Ствари које штићеници не смеју поседовати се враћају поштиоцу или се стављају на депозит на чување до отпуштања штићеника из Дома.

2.4.7.3. Новчане пошиљке

У току боравка у Дому штићеници имају право на неограничено примање и слање новчаних пошиљки. Новац се уплаћује преко рачуна на депозит штићеника, а штићеник може потрошити максимално 1000 динара у току недеље, и то у два наврата када могу куповати у кантини - понедељком и петком. Васпитач такође може одлучити којом сумом штићеник располаже, а сума зависи и од нивоа на ком је штићеник.

2.4.7.4. Телефонирање

У току боравка у Дому штићеницима је омогућено свакодневно обављање телефонских разговора. Дужина трајања разговора је максимално 10 минута, а зависи и од дневних активности и обавеза штићеника. Штићеници могу користити телефонску говорницу, таблет или могу користити телефон у канцеларији васпитача о трошку Дома. Контрола телефонирања се врши само у смислу давања телефонске картице штићенику.

У Дому постоје два таблета на којима се може користити интернет за комуникацију. Иако је ово изузетно мали број у односу на број штићеника, службеници се труде да равномерно распореде њихову употребу, а постоји распоред коришћења међу блоковима и павиљонима. **НПМ похваљује настојање Дома да унапреди комуникацију штићеника са члановима породице и другим блиским особама коришћењем уређаја за пренос слике и звука, посебно у периоду епидемије заразне болести када је непосредан контакт отежан и охрабрује Дом да прошири овакав вид комуникације.**

20.

УТВРЂЕНО

ВПД Крушевац не располаже са довољно опреме у односу на број штићеника да обезбеди чешће контакте штићеника са блиским особама употребом уређаја за пренос слике и звука.

РАЗЛОЗИ

Требало би обезбедити сва средства да се малолетницима обезбеди одговарајућа комуникација са спољним светом, што је саставни део права на правично и хумано поступање и од суштинског је значаја за припрему малолетника за њихов повратак у друштво. Малолетницима треба дозволити да комуницирају са својим породицама, пријатељима и другим особама или представницима угледних организација, да напусте притворске установе ради посете свом дому и породици и да добију посебну дозволу да напусте притворске установе ради образовних, стручних или других важних разлога. Ако малолетник издржава казну, време проведено изван притворске јединице треба урачунати у казну.¹⁰⁶

*Малолетницима ће бити дозвољено да комуницирају писмима, без ограничења у погледу њиховог броја и што је могуће чешће телефонским или **другим облицима комуникације** са својим породицама, другим лицима и представницима спољних организација и да их редовно посећују. Организација посета мора бити таква да омогући малолетницима да одржавају и развијају породичне односе на што нормалнији начин и да имају могућности за друштвену реинтеграцију.*

¹⁰⁶ Правила из Хаване, прав. 59.

Надлежни у институцији помажу малолетницима у одржавању одговарајућег контакта са спољним светом и пружају им одговарајућа средства за то.¹⁰⁷

Иако је законито и разумно обуставити активности које нису од суштинског значаја, основна права притворених и затворених лица током пандемије морају да се у потпуности поштују. Ово посебно обухвата право на одржавање адекватне личне хигијене (укључујући приступ топлој води и сапуну) и право на свакодневни приступ свежем ваздуху (у трајању од барем 1 час). Надаље, било каква ограничења контаката са спољним светом, укључујући посете, требају да буду компензована слободнијим приступом алтернативним начинима комуникације (као што су телефон или комуникација путем интернета/Voice-over-Internet-Protocol).¹⁰⁸

У неким установама које је посетио ЦПТ, малолетницима је дозвољено да редовно комуницирају са члановима породице користећи бесплатне услуге „протокола преноса гласа преко интернета“ (енгл. Voice over Internet Protocol – VoIP). Такве мере су веома добродошле; међутим, њих не треба сматрати заменом за посете.¹⁰⁹

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће предузети потребне мере и активности у циљу шире употребе уређаја за пренос слике и звука за комуникацију штићеника са блиским особама.

2.4.8. ПОСТУПАЊЕ ПРЕМА ПОСЕБНО ОСЕТЉИВИМ ОСОБАМА

2.4.8.1. Припадници националних мањина

У Дому на извршењу васпитне мере од припадника националних мањина има Рома, Мађара, Словака и Русина. Начелник службе за третман додаје да постоји и кућни ред на више језика.

Током обиласка смештајних капацитета није уочено да се штићеници разврставају на основу националности по одељењима, васпитним групама или спаваоницама.

2.4.8.2. Особе са инвалидитетом

У Дому приликом посете НПМ није било штићеника са инвалидитетом, а према службеним наводима у протеклом периоду у Дому је боравио само један штићеник без шаке. Он је био радно ангажован у складу са својим могућностима.

2.4.8.3. ЛГБТ особе

У Дому се нико није отворено изјашњавао као припадник ЛГБТ популације. Међутим, запослени у Дому знају који су штићеници другачијег сексуалног опредељења, али наводе и да они никада нису имали проблеме са осталим штићеницима.

¹⁰⁷ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 83, 84. и 85.1.

¹⁰⁸ Изјава о принципима везаним за третман лица лишених слободе у контексту пандемије заразе корона вирусом (COVID-19), принц. 7.

¹⁰⁹ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 124.

Према службеним наводима, припадници ЛГБТ популације нису угрожени, али нису омиљени међу осталим штићеницима и често су избегавани. Према наводима запослених посебна пажња се обраћа на штићенике који су били евентуалне жртве експлоатације и они се са посебном пажњом смештају у групе.

2.4.8.4. Странци

Није било странаца у Дому приликом посете, а и иначе је изузетно мали број штићеника странаца. Службеници су навели редак пример једног странца – мигранта штићеника, који је био на извршењу васпитне мере.

2.5. ЗДРАВСТВЕНА ЗАШТИТА

2.5.1. ОРГАНИЗАЦИЈА

2.5.1.1. Здравствена служба

У Дому постоји посебна Служба за здравствену заштиту.

Лекар је у Дому присутан радним данима у времену од 07,00 - 14,30 часова, а током остатка дана, ноћи, викендом и празником лекар по потреби, на позив, долази у Дом. Медицински техничар је у Дому присутан увек (24 сата), радним данима, у дане викенда и празником. Рад техничара је организован у турнусима: дан 07 – 19 h / ноћ 19 – 07 h, два слободна дана.

На пословима здравствене заштите ангажовано је 6 лица:

- 4 медицинска техничара, сви су у радном односу на неодређено време;
- 1 лекар, у радном односу на неодређено време;
- 1 неуропсихијатар, ангажован уговором о делу.

Неуропсихијатар је присутан у Дому три пута недељно (понедељак, среда, петак), а при свакој посети у Дому проводи од 1,5 - 3 сата. У ванредним ситуацијама (нпр. покушај суицида) долази чешће или је у телефонској приправности, у зависности од процене.

За успешно обављање здравствене заштите у Дому, имајући у виду број и структуру штићеника, постоји потреба за додатним кадровима - лекаром опште праксе, психијатром који би радио свакога дана и стоматологом. Према службеним наводима, покренут је поступак за пријем једног лекара и једног стоматолога. Поред тога, постоји потреба за додатним медицинским техничарима: за време коришћења годишњег одмора, боловања или другог одсуства са рада, техничари су више ангажовани, што додатно доприноси њиховом професионалном исцрпљивању.

21.

УТВРЂЕНО

ВПД Крушевац нема довољан број здравствених радника.

РАЗЛОЗИ

Здравствену службу чини интердисциплинарни тим са довољним бројем квалификованог особља које у клиничком смислу делује потпуно самостално и она располаже довољним стручним знањем из области психологије и психијатрије. Сваком затворенику доступне су услуге квалификованог стоматолога.¹¹⁰

Затворска служба здравствене заштите би требала имати довољан број квалификованог медицинског, болничког и техничког особља, као и одговарајуће просторије, средства и опрему чији је квалитет ако не идентичан барем сличан квалитету оних које постоје у спољашњем окружењу.¹¹¹

Затворска здравствена служба би у најмању руку требало да буде у могућности да обезбеди редовне амбулантне посете и негу у хитним случајевима (наравно, у затворима често постоје и јединице болничког типа, опремљене креветима). Сваки затвореник би такође требало да има на располагању и услуге квалификованог зубара. Надаље, затворски лекари би требало да буду у могућности да рачунају на услуге лекара специјалиста.

У погледу потребе за хитном негом, требало би да увек постоји дежурни лекар. Надаље, особа стручна да пружи прву помоћ требало би увек да буде присутна у просторијама затвора, и то по могућности неко са признатом стручном спремом за здравствену негу.

Затворска здравствена служба морала би да обезбеди медицински третман и здравствену негу, као и одговарајући режим исхране, те физиотерапијске, рехабилитацијске или било које друге потребне специјалне погодности, под условима који су упоредиви са онима који се пружају пацијентима у заједници на слободи. Зато треба обезбедити здравствено, болничко и техничко особље, те просторије, инсталације и опрему.

Мора постојати одговарајући надзор над апотеком и издавањем лекова. Надаље, припрема лекова мора бити увек поверена стручном особљу (фармацеуту / медицинској сестри, итд.).¹¹²

Одредбе садржане у међународним инструментима о здравственој заштити за физичко и ментално здравље одраслих затвореника применљиве су и на малолетнике лишене слободе.¹¹³

ПРЕПОРУКА

Управа за извршење кривичних санкција ће ВПД Крушевац обезбедити недостајући здравствени кадар: још једног лекара опште праксе и лекара стоматолога, додатни број медицинских техничара и појачано ангажовање лекара психијатра/неуропсихијатра, како би се обезбедили услови за адекватно и континуирано праћење физичког и менталног здравља штићеника и створили услови за адекватну превенцију у специфичној јувенилној популацији.

2.5.1.2. Здравствене евиденције

У Дому свако лице лишено слободе има **здравствени картон**. Здравствени картон се отвара на првом прегледу при пријему. Здравствени картони се воде уредно, лекарски налази се

¹¹⁰ Манделина правила, прав. 25.2.

¹¹¹ Препорука бр. Р (98) 7 Комитета министара државама чланицама Савета Европе у вези са етичким и организационим аспектима здравствене заштите у затворима, чл. 11.

¹¹² Стандарди ЦПГ: Услуге здравствене заштите у затворима, пар 35. и 38.

¹¹³ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 69.1.

уносе у здравствени картон. Здравствени картони се чувају у просторијама амбуланте, у ормару који се закључава, а приступ има само медицинско особље.

Штићеници могу остварити увид у здравствени картон и у налазе о њиховом здравственом стању, а након завршеног боравка штићеника у Дому, сви налази се копирају и шаљу у здравствену установу у којој штићеник наставља лечење.

У Дому се води **књига повреда**, а води је доктор медицине. Увидом је утврђено:

- књига се води у стандардизованом облику са следећим рубрикама (колонама): редни број, име и презиме, датум прегледа, околности повређивања (задес; повреда на раду; „туча“), квалификација повреде („лакша; тежа“), дијагноза, лекарски закључак и потпис. Сваки случај се уписује у посебни ред. Увидом у књигу повреда констатовано је да се иста води уредно, у оквиру дефинисаних рубрика, осим рубрике «лекарски закључак» која је непопуњена. Увидом у здравствени картон лица констатује се да је под истим датумом убележен детаљнији преглед, са детаљнијим подацима о начину настанка повреда, али не и са мишљењем лекара о истима.
- у току 2020. године евидентирано је 107 случајева повређивања, док је током 2021. године, до актуелне посете, евидентиран укупно 31 случај повређивања, од тога је у највећем проценту у колони која се односи на околности повређивања наведено „туча“.

22.

УТВРЂЕНО

У ВПД Крушевац лекарски извештаји и здравствена евиденција не садрже мишљење лекара о повезаности уочених повреда и навода лица о начину њиховог настанка.

РАЗЛОЗИ

Записник настао након медицинског скрининга поменутог у ставу 73. треба да садржи: I) изјаве које је дотично лице дало, а које су релевантне за лекарски преглед (укључујући његов/њен опис сопственог здравственог стања, као и све наводе о злостављању), II) потпун извештај о објективним налазима лекара заснованим на детаљном прегледу, и III) запажања здравственог радника у вези са тачкама I) и II), уз назнаку поклапања било којих навода и објективних налаза лекара. Записник такође треба да садржи резултате обављених додатних прегледа, детаљне закључке специјалистичких консултација, као и опис терапије пружене због повреда и свих других обављених поступака.¹¹⁴

Лекар у заводу дужан је да води посебну евиденцију о повредама осуђених и обавештава управника завода о било ком знаку или индикацији да је према осуђеном примењено насиље. Лекар је дужан да у извештају о утврђеним повредама унесе и наводе осуђеног лица о начину настанка повреде, као и да изнесе своје мишљење о повезаности навода осуђеног и насталих повреда.¹¹⁵

ПРЕПОРУКА

У ВПД Крушевац лекар ће у извештај о утврђеним повредама уносити мишљење о повезаности уочених повреда и навода лица о начину њиховог настанка.

¹¹⁴ Стандарди ЦПТ: Документација и пријављивање медицинских доказа о злостављању, ЦПТ/Инф (2013) 29, пар. 74.

¹¹⁵ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 115. ст. 1. тач. 6.

Осим наведеног, у Дому се воде и друге књиге – евиденције, и то:

- 1) Протокол лекарских прегледа - јединствени протокол за све прегледе које су обавили доктор медицине и неуропсихијатар, а до фебруара месеца текуће године, и доктор стоматологије. Уписи које је у овај протокол вршио доктор стоматологије односе се само на прегледе изван области стоматолошке заштите. Евиденција стоматолошких услуга вођена је у посебном протоколу, а сваки штићеник је имао и посебни стоматолошки картон. Извршен је увид у протокол лекарских прегледа, утврђено је да се исти води уредно, да је у току 2021. године, до дана посете, евидентирано 983 прегледа, док је за претходну, 2020. годину забележено укупно 4708.
- 2) Евиденција суицида се води уредно, а бележе се име и презиме пацијента, датум покушаног суицида и начин на који је покушано самоубиство. Током 2015. године било је значајно више покушаја суицида (15) него каснијих година. Током 2019. и 2020. године било је два покушаја, а током 2021. године до дана посете НПМ било је 4 покушаја суицида. Сви покушаји су били вешањем и приликом прегледа су нотирани лакше телесне повреде. Након покушаја суицида малолетно лице се шаље у Специјалну затворску болницу у Београду. Према наводима лекара, најчешћи мотив за покушај суицида је жеља да се изађе из Дома.
- 3) Евиденција самоповређивања води се бележењем редног броја, имена и презимена штићеника, постојања претходних покушаја самоповређивања и „других облика неприлагођеног понашања“, облика самоповређивања („сечење“; „гутање“), као и тежина повреда (лакше; теже). Током 2020. године евидентирано је 25 повреда (све су биле секотине), а у току 2021. године евидентирано је 17 случајева самоповређивања – у највећем броју „сечењем“, само у појединачним случајевима радило се о „удару главом у зид“ или „гребању“. Лекар наводи да је већина повреда била површинска, односно да је само у неколико случајева било неопходно ушивање ових повреда.

НПМ је обавио разговор са једним штићеником који је недавно покушао да се самоповреди сечењем стаклом. Штићеник је навео да је приликом интервенције припадника Службе за обезбеђење задобио 5 - 10 удараца службеном палицом по ногама, док није бацио стакло. Одбио је психијатријску помоћ, разговара са васпитачем и од тада није правио никакве инциденте.

Имајући у виду учесталост самоповређивања и покушаја самоубиства штићеника, НПМ сматра да је потребно развити програме за њихову превенцију.

23.

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће развити и имплементирати програм за превенцију самоповређивања и самоубиства.

РАЗЛОЗИ

Развијаће се и примењивати посебне политике за спречавање самоубиства и самоповређивања малолетника, посебно током почетног периода њихове детенције, сегрегације и других признатих периода високог ризика.¹¹⁶

¹¹⁶ Европска правила за малолетне преступнике, прав. 70.2.

Такође је добро познато да притворени малолетници показују склоност ка ризичном понашању, посебно у погледу дрога, алкохола и сексуалних поступака, као и да је код њих већа вероватноћа намерног самоповређивања. Као последица тога, у сваком центру за притвор малолетника требало би да постоји свеобухватна стратегија бављења проблемом болести зависности (укључујући превенцију и лечење) и спречавања самоповређивања и самоубиства. Здравствена едукација о преносивим болестима још је један важан елемент програма превентивне здравствене заштите. О малолетницима са проблемима везаним за ментално здравље треба да се брину психијатри и психолози специјализовани за ментално здравље деце и адолесцената.¹¹⁷

- 4) Евиденција прегледа након примене средстава принуде
- 5) Евиденција штрајка глађу
- 6) Протокол стационара
- 7) Протокол интервенција
- 8) Евиденција упућивања ван Дома ради лечења
- 9) Евиденција имунизација (Те-Ал)
- 10) Евиденција тестирања на психоактивне супстанце
- 11) Евиденција стерилизација
- 12) Евиденција набавке лекова

2.5.1.3. Просторије и опрема

Дом има амбуланту, коју чине три просторије: лекарска соба, соба за медицинску сестру и соба за интервенције. Амбуланта нема уређену чекаоницу, већ за ту сврху служи ходник који се налази у делу зграде у којем је смештена Служба за здравствену заштиту, а што се све налази у приземљу новог објекта који служи само за ту намену. Површина лекарске ординације је око 12 m², површина собе за медицинску сестру је око 10 m², ове просторије налазе се у добром стању, хигијена је добра, влага није присутна. Соба за интервенције је површине око 8 m², налази се у добром стању и хигијена је добра. У амбуланти постоји следећа медицинска опрема и уређаји: слушалице, апарат за мерење крвног притиска, топломери, суви стерилизатор, анти-шок комплет, инхалатор и вага.

Дом има стоматолошку ординацију, чини је једна просторија површине око 25 m², налази се у добром стању, хигијена је добра, влага није присутна. У стоматолошкој ординацији налази се стандардна опрема, уређаји и инструменти. Целокупна опрема, уређаји и инструменти су релативно новији и добро су одржавани. Како тренутно Дом нема стоматолога, ординација се не користи.

Дом има стационар са 7 кревета, а у моменту посете у стационару није био смештен ни један пацијент. Осим за лечење оболелих штићеника, стационар током актуелне епидемије болести Covid-19 служи и као улазни карантин, у овим собама сваки нови штићеник проводи у изолацији првих 10 дана.

¹¹⁷ Стандарди ЦПТ: Малолетници лишени слободе према кривичном законодавству, пар. 116.

Стационар чине 2 болесничке собе – једна са три, а друга са четири кревета; не постоји соба за смештај лица са телесним инвалидитетом, не постоји посебна соба за смештај душевно оболелих лица (лица са менталним потешкоћама).

Болесничке собе у стационару су добро осветљене, величине око 14 m². Свака соба има свој санитарни чвор – тоалет, умиваоник са топлом и хладном водом и туш. Хигијена соба и купатила је осредња, не осећа се влага нити непријатан мирис, постељина је чиста, али су зидови исписани различитим графитима. У собама се налазе ормани за личне ствари. У једном купатилу је умиваоник поломљен, нефункционалан.

24.

УТВРЂЕНО

Материјални услови у собама у стационару ВПД Крушевац нису у складу са важећим прописима и стандардима.

РАЗЛОЗИ

Све просторије одређене за затворенике, а нарочито све просторије за спавање, морају да испуњавају све захтеве у здравственом смислу, при чему треба повести рачуна о климатским условима, а пре свега о кубатури ваздуха, минималној површини, осветљењу, грејању и проветравању.

Сви делови завода које затвореници редовно користе морају да се прописно одржавају и да увек буду беспрекорно чисти.¹¹⁸

Сви делови сваке институције морају се правилно одржавати и бити чисти у сваком тренутку. Малолетници ће имати приступ санитарним просторијама које су хигијенске и поштују приватност.

Мора се обезбедити одговарајући простор тако да се малолетници могу свакодневно купати или туширати, ако је могуће, на температури у складу са климом.

Малолетници ће одржавати себе, своју одећу и смештај за спавање чистим и уредним, а власти ће их томе научити и обезбедити им средства за то.¹¹⁹

Приступ одговарајућем тоалету и одржавање добрих хигијенских стандарда представљају суштинске компоненте хуманог окружења.¹²⁰

Малолетници имају право на смештај који одговара здравственим, хигијенским и просторним условима и месним климатским приликама.

Право и дужност сваког малолетника је да одржава личну хигијену и хигијену просторија у којима борави и ради.¹²¹

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће унапредити материјалне услове у собама у стационару.

¹¹⁸ Манделина правила, прав. 13. и 17.

¹¹⁹ Европска правила за малолетне преступнике, поглавље Е.6. Хигијена.

¹²⁰ Стандарди ЦПТ: Издржавање затворске казне, пар. 49.

¹²¹ Правилник о кућном реду васпитно-поправног дома, чл. 16. ст. 1. и 2.

2.5.1.4. Апотека, подела лекова и терапије

Дом има посебно место за чување лекова – апотеку, чине је закључани ормани који се налази у просторији лекарске ординације. Лекови се набављају преко тендера, у складу са планом јавних набавки. У изузетним случајевима, када специјалиста препише лек који није набављен на поменути начин, набавка се врши ванредно.

Према наводима медицинског особља, штићеници у својим касетама не могу да држе никакве лекове, а поједини лекови за спољашњу употребу (масти, креме) могу се налазити код васпитача.

Лекове штићеницима дели искључиво медицински техничар који надгледа узимање лека, а таблете се дају измрвљене. Штићеницима се дају искључиво лекови које им је преписао лекар.

Лекар у Дому надзире рад апотеке и медицинског особља које евидентира, издаје и даје прописану терапију штићеницима.

2.5.2. ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕДИ

Редовни здравствени прегледи штићеника се обављају сваког радног дана.

Лекарски прегледи се обављају готово искључиво без присуства немедицинског особља. По изјави лекара, прегледу најчешће не присуствује ни медицински техничар. Немедицинско особље је прегледу присутно само изузетно, по захтеву лекара из разлога безбедности.

У Дому је током претходне календарске године обављено 4708 лекарских прегледа, и то 2996 опшћих лекарских прегледа, 1038 стоматолошких и 674 психијатријских прегледа, а у периоду од 01. јануара 2021. до актуелне посете укупно 983 лекарских прегледа.

2.5.2.1. Прегледи по пријему

Први лекарски преглед по пријему лица у Дом се обавља се најкасније у року од два дана (када је пријем у дане викенда) од стране лекара. Током посете НПМ обављена су два прегледа ради пријема, лекар – члан тима НПМ је присуствовао једном од прегледа и непосредно се уверио у начин обављања истог.

Први лекарски преглед по пријему се састоји од прикупљања анамнестичких података и физикалног прегледа (аускултације срца и плућа и др.). По изјави лекара, при прегледу од пацијената мушког пола тражи да у потпуности скину одећу и веш, а при прегледу пацијенткиња оне остају „до појаса голе“. Такође, при првом прегледу се штићеник по правилу вакцинише против тетануса („Те-Ал“ вакцина), што се бележи у посебној евиденцији. Осим наведеног, у локалној здравственој установи се раде и додатни прегледи - рендгенско снимање плућа и узимање узорака крви и урина за лабораторијске анализе (крвна слика, рутинска биохемија, хепатограм, серолошки тестови на хепатитис Б и Ц и ХИВ, стандардна анализа урина).

По наводима службених лица, неопходно је да штићеници претходно прибаве од надлежног лекара уверење о здравственој способности, те да исто донесу са собом и предају службеним лицима на пријему. У пракси се дешава да један број штићеника нема код себе претходно издато уверење лекара о здравственој способности. При овој ситуацији, пре било каквог даљег поступања, из пријемног одељења се спроводе у Службу медицине рада у Крушевцу ради прегледа и издавања лекарског уверења о здравственој способности.

Извршен је увид у насумично изабране здравствене картоне из којих се види да су при првом лекарском прегледу детаљно описани анамнестички подаци и физикални налаз по системима.

2.5.2.2. Редовни (периодични) прегледи

Редовни (периодични) прегледи штићеника се обављају у интервалима од 3 - 6 месеци, а састоје се од рутинског лекарског прегледа, а по потреби, у зависности од здравственог стања, и од лабораторијских испитивања. Лекарски налаз о редовним (периодичним) прегледима се уноси у здравствени картон штићеника. Извршен је увид у насумично изабране здравствене картоне и утврђено је да се у њима налазе подаци о овим прегледима.

Систематски прегледи штићеника обављају се на око годину дана, у заказаном термину на који се штићеник позива.

Лекар саставља извештај о психичком и физичком стању штићеника само на захтев судије за малолетнике суда који врши надзор.

2.5.2.3. Прегледи по захтеву

Уколико штићеник жели да се прегледа од стране лекара, усмено се обраћа Служби за обезбеђење или доставља писмени захтев за преглед, а они штићеници чији третман подразумева слободно кретање по Дому могу доћи сами у радно време Службе за здравствену заштиту како би били прегледани. Уколико се лекар налази у Дому извршиће преглед, а уколико не, према процени медицинског техничара и у телефонској консултацији са лекаром, донеће се одлука о томе да ли ће лекар доћи ван радног времена посебно за тај позив, односно да ли ће бити позвана Служба за хитну медицинску помоћ.

Уколико је потребно извршити специјалистички преглед у здравственој установи ван Дома, преглед се најчешће обавља се у Здравственом центру Крушевац, а у изузетним случајевима штићеници се воде и у друге установе, на пример у Универзитетску децу клинику у Београду. Наводи се да проблем у реализацији ових прегледа повремено представља недовољан број службених лица или медицинских техничара за спровод.

2.5.2.4. Прегледи у посебним случајевима

Лекар прегледа штићеника пре одређивања мере издвајања у посебну просторију и посебно надзире његово здравствено стање током извршења мере.

Лице према којем је примењено средство принуде се прегледа одмах ако је то изводљиво (ако је лекар у Заводу) или онда када лекар, по обавештењу, дође. Поред овог прегледа који се обавља одмах по примени средства принуде, лекар прегледа то лице и сутрадан (по правилу најкасније у року од 24 сата). Извештаји са оба ова прегледа се састављају на јединственом обрасцу који садржи и наводе лица према коме је мера примењена и мишљење лекара о повезаности примењене мере и насталих повреда. Извештај се доставља начелнику Службе за обезбеђење, а други примерак се чува у здравственом картону.

Извршен је увид у Евиденцију прегледа након примене средстава принуде и установљено да су повреде коректно описане и фотографисане, али да недостаје детаљнији навод штићеника о начину повређивања. У закључку се најчешће наводи само да повреде „одговарају ударима гумене палице“, без навођења других детаља. Ово је свакако последица и чињенице да извештаји Службе за обезбеђење не садрже довољно информација о начину на који су применили средства принуде.¹²²

25.

УТВРЂЕНО

У ВПД Крушевац у извештајима о лекарским прегледима након примене средстава принуде недостају детаљнији и конкретни наводи штићеника о начину настанка повреда, као и детаљнији закључак/мишљење лекара о повезаности примењене мере и насталих повреда.

РАЗЛОЗИ

Записник настао након медицинског скрининга поменутог у ставу 73. треба да садржи: I) изјаве које је дотично лице дало, а које су релевантне за лекарски преглед (укључујући његов/њен опис сопственог здравственог стања, као и све наводе о злостављању), II) потпун извештај о објективним налазима лекара заснованим на детаљном прегледу, и III) запажања здравственог радника у вези са тачкама I) и II), уз назнаку поклапања било којих навода и објективних налаза лекара. Записник такође треба да садржи резултате обављених додатних прегледа, детаљне закључке специјалистичких консултација, као и опис терапије пружене због повреда и свих других обављених поступака.¹²³

Извештај лекара садржи и наводе лица према коме је мера принуде примењена о начину настанка повреда и мишљење лекара о повезаности примењене мере и насталих повреда.¹²⁴

ПРЕПОРУКА

У ВПД Крушевац лекар ће у извештаје о прегледима након примене средстава принуде уносити детаљнији навод штићеника о начину повређивања, као и детаљнији закључак/мишљење лекара о повезаности примењене мере и насталих повреда.

¹²² Више о томе у поглављу 2.3.2.3. Средства принуде.

¹²³ Стандарди ЦПГ: Документација и пријављивање медицинских доказа о злостављању, пар. 74.

¹²⁴ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 144. ст. 4.

Уочено је да су у појединим случајевима први лекарски прегледи након примене средстава принуде обављени са извесним одлагањем, а други лекарски преглед по истеку прописаног интервала. На пример, у једном случају принуда је примењена у 13:15 часова, преглед је обављен у 14:40, а поновни преглед тек наредног дана у 16:00 часова.

26.

<p>УТВРЂЕНО</p> <p>У ВПД Крушевац у појединим случајевима лекарски прегледи након примене средстава принуде нису обављени у прописаним временским интервалима.</p>
<p>РАЗЛОЗИ</p> <p><i>Непосредно након примене мере принуде, изузев мере везивања, обавезан је лекарски преглед осуђеног према коме је мера примењена. Преглед се понавља између дванаестог и двадесетчетвртог часа од примене мере.¹²⁵</i></p>
<p>ПРЕПОРУКА</p> <p>У ВПД Крушевац први лекарски преглед штићеника према коме су примењена средства принуде ће се обављати непосредно након примене принуде, а поновљени преглед ће се обављати између дванаестог и двадесетчетвртог часа од примене принуде.</p>

2.5.3. ЛЕЧЕЊЕ И ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

Лечење штићеника се спроводи искључиво уз његов пристанак.

2.5.3.1. Лечење и интервенције у Дому

У Дому се пружа следећа здравствена заштита (лечење и интервенције): лекарски прегледи из домена опште медицине, даје се орална и ампулирана терапија и врше се превијања. Лекар наводи да у Дому постоје услови за мање хируршке интервенције (у виду шивења мањих рана), али се исте не врше.

Лекар свакодневно прегледа лице које је болесно.

Увидом у Књигу интервенција установљено је да су током претходне, 2020. године извршене 333 интервенције (превијања и инјекције), док је од 01. јануара текуће 2021. године, до актуелне посете, извршено укупно 67 интервенција.

2.5.3.2. Лечење и интервенције ван Дома

Штићеници се упућују на лечење или интервенцију ван Дома у оближњу здравствену установу, у случајевима акутних хируршких обољења и увек када је неопходно извршити

¹²⁵ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 144. ст. 3. Исто: чл. 9. Правилника о мерама за одржавање реда и безбедности у заводима за извршење кривичних санкција.

специјалистички лекарски преглед (педијатар, ортопед, гинеколог и др), као и ради спровођења дијагностике (рендген, ултразвук и др.). При остваривању ове здравствене заштите, по наводима лекара, нема проблема, осим што недостатак службених лица за спровод може понекад ометати динамику реализације ових прегледа.¹²⁶

У случајевима менталних обољења, штићеници се упућују на лечење или интервенцију у Специјалну затворску болницу у Београду. Лекар наводи да се упућивање у Специјалну затворску болницу чини само у изузетним случајевима, услед преоптерећености ове здравствене установе и специфичне популације штићеника Дома.

2.5.3.3. Стоматолошка заштита

Штићеницима се стоматолошка заштита пружала у Дому до пре око 2 месеца, када је лекар стоматолог отишла у пензију. Тренутно постоји јако изражена потреба за стоматологом, сарадња са цивилним стоматолошким установама је лоша и своди се практично само на оралну хирургију (вађење зуба).¹²⁷

2.5.3.4. Лечење душевно оболелих лица

Током првог лекарског прегледа по пријему у Дом лекар обраћа посебну пажњу да ли је прегледано лице душевно оболело (лице са менталним поремећајем). Уколико посумња на постојање менталног поремећаја, лекар такво лице упућује на специјалистички преглед психијатру.

Психијатар у интервалима не дужим од три месеца прегледа штићенике у циљу утврђења да ли су нека од њих душевно оболела. Уобичајена процедура прегледа је таква да се сачини списак штићеника којима је потребан психијатријски преглед. Углавном васпитачи запазе измене у понашању, то пријаве медицинској сестри, а она лекару.

На дан посете НПМ у Дому је био присутан психијатар. Тог дана је обавио преглед једног штићеника. Од њега је добијен податак да 3 штићеника у терапији користе лекове из групе антипсихотика. Мањи број (10 -20 %) користи по потреби лекове из групе анксиолитика.

Механичка и хемијска фиксација се не примењују у Дому.

2.5.4. ПОСЕБНИ АСПЕКТИ ЗДРАВСТВЕНЕ ЗАШТИТЕ

2.5.4.1. Заразне болести

По наводима лекара, у Дому је тренутно смештено осам штићеника оболелих од хепатитиса Ц и два оболела од хепатитиса Б, а нема оболелих од ХИВ. По наводима лекара, у Дому је појава вашки и шуге спорадична.

¹²⁶ Више о недостајућим припадницима обезбеђења у поглављу 2.3.2.2.4. Служба за обезбеђење, а о недостајућем здравственом кадру у поглављу 2.5.1.1. Здравствена служба.

¹²⁷ Више о недостајућем здравственом кадру у поглављу 2.5.1.1. Здравствена служба.

Смештање и евентуално издвајање оболелих од заразних болести у Дому се врши тако што се ови штићеници издвајају у стационар (нпр. оболели од шуге). Оболели од хепатитиса Ц и Б и ХИВ се не издвајају од осталих штићеника.

Сви примљени штићеници се обавезно тестирају на заразне болести у склопу медицинског прегледа при пријему у Дом.

У склопу актуелне епидемијске ситуације, сви штићеници се приликом првог прегледа, као и при сваком повишењу телесне температуре, тестирају на присуство корона вируса. Свим штићеницима се температура мери једном дневно, увече, што ради медицинска сестра приликом поделе вечерње терапије.

2.5.4.2. Болести зависности

Лекар није био у могућности да определи број зависника од психоактивних супстанци који се тренутно налази у Дому.

У Дому не постоји посебно одељење за одвикавање од психоактивних супстанци. Све проблеме по овом питању решава лекар психијатар.

По наводима лекара, присуство психоактивних супстанци - дроге у Дому је спорадично. Тестирање се врши по предлогу службе обезбеђења или третмана.

Евиденција тестирања на психоактивне супстанце се води од 2013. године. Током 2019. године тестирано је 59 штићеника, од тога је код 7 лица резултат био позитиван (нађени су тетраидроканабинол (ТХЦ), бензодиазепини и амфетамин), током 2020. године тестирано је 14 штићеника од којих је само у једном случају резултат био позитиван (на мешавину дрога, нађени су: амфетамин, опијати, бензодиазепини и ТХЦ), док су током актуелне 2021. године сви резултати теста били негативни.

НПМ је обавио разговор са једном штићеницом која је зависна од алкохола. Она је навела да похађа едукативни програм о штетности алкохола, да једанпут недељно иде код психијатра и два пута дневно прима психијатријску терапију.

2.5.4.3. Штрајк глађу

По подацима којима располаже медицинско особље, у току 2020. године било је 7, у току актуелне 2021. године 4 случаја штрајкова глађу. У већини случајева се радило о једнодневном, највише дводневном штрајку. У текућој години сва четири случаја објављеног штрајка глађу се односе на исту особу.

Под лицем које штрајкује глађу у Дому се подразумева лице које је објавило да штрајкује глађу. Лекар наводи да је у више наврата установио да лице које је објавило да штрајкује глађу одбија Домску храну, али истовремено узима друге намирнице, попут кекса и сл.

Лекар добија информацију о томе да одређено лице одбија храну или воду од стране Службе за обезбеђење, тако што му у року од неколико сати достављају податак о томе који

штићеник је објавио штрајк глађу, а лекар обавља преглед тог лица у току дана, одмах по пријему информације.

Лекар наводи да свакодневно прегледа, односно нуди преглед штићенику који одбија храну или воду, а то констатује у протоколу. Преглед штићеника који одбија храну или воду састоји се од физикалног прегледа.

2.5.4.4. Повређивања

У Дому се води посебна евиденција о повредама - књига повреда, води је Служба за здравствену заштиту.¹²⁸

Све констатоване повреде, без обзира на начин настанка, се фотографишу, а фотографије се чувају у посебној фасцикли која се налази у ормару у ординацији.

На основу увида у Књигу повреда издвојен је здравствени картон једног штићеника, који је приликом лекарског прегледа обављеног у Дому 20. априла 2021. године навео да је задобио неколико удараца песницом од стране другог штићеника. Са њим је обављен разговор, а потом, уз његову усмену сагласност, извршен и непосредни преглед, без присуства других особа. Закључци лекара специјалисте судске медицине – члана тима НПМ:

- I Непосредним прегледом штићеника установљено је више повреда у виду крвних подлива коже у пределу предње стране грудног коша и левог рамена.
- II Све наведене повреде последица су дејства тупине механичког оруђа и представљале су појединачно и у укупном дејству процењено лаку телесну повреду.
- III Изглед и карактеристике повреда констатованих при прегледу који је учињен дана 22.04.2021. године, у склопу посете НПМ, упућују на закључак да су исте нанесене вишекратним дејством активно замахнутог механичког оруђа – ударом, те да су могле настати у време и на начин како то у анамнестичким подацима наводи штићеник. Дакле, ове повреде могле су настати дана 20.04.2021. године услед већег броја удараца рукама („песницама“) по телу.
- IV Повреде описане у здравственом листу штићеника се делимично поклапају са налазом констатованим при прегледу који је учињен дана 22.04.2021. године, у склопу посете НПМ, и то у делу који се односи на повреде у пределу предње стране грудног коша, док је различит у делу који се односи на повреде у пределу рамена (у здравственом картону наводе се повреде у пределу десног рамена, док су садашњим прегледом констатоване повреде у пределу левог рамена). На основу постојећих описа у здравственом листу малолетника није могуће поуздано закључивање о бројности повреда и њиховој опсежности, а у вези са овим прегледима није дато мишљење лекара о повезаности навода о начину и околностима настанка повреда и установљеним повредама.

По наводима лекара, управник Дома се не обавештава писмено о знаку или индицији да се са штићеником поступало насилно, већ уколико лекар примети знаке насилног поступања о томе усмено обавештава одговарајуће домске службе, које би потом требало да предузму потребне мере.

¹²⁸ Више о евиденцији повреда видети у поглављу 2.5.1.2. Здравствене евиденције.

27.

УТВРЂЕНО

У ВПД Крушевац лекар не обавештава писмено управника Дома о знаку или индицији да је према штићенику примењено насиље.

РАЗЛОЗИ

Међутим, начело поверљивости не сме постати препрека пријављивању медицинских доказа који указују на злостављање, а које здравствени радници прикупе у датом случају. Допуштање тога значи деловање супротно легитимним интересима лица лишених слободе уопште и друштва у целини. ЦПТ, сходно томе, подржава обавезу аутоматског пријављивања за здравствене раднике који раде у затворима и на другим местима лишења слободе када дођу до таквих информација. Заправо, таква обавеза већ постоји у законима многих држава које ЦПТ посећује, али се у пракси често не поштује у потпуности.

У неколико недавних извештаја о посетама, ЦПТ је препоручио да се постојеће процедуре ревидирају, да се обезбеди да кад год здравствени радници евидентирају повреде које се поклапају са наводима лица лишеног слободе о злостављању, такве информације буду одмах и систематски предочене надлежним властима, без обзира на жеље дотичног лица. Ако се закључи да лице лишено слободе има повреде које јасно указују на злостављање (нпр. видљиве модрице на стопалима), али то лице одбије да открије њихов узрок или наводи разлоге невезане за злостављање, изјава таквог лица треба да се прецизно документује и поднесе датом органу, заједно са детаљним извештајем о објективним медицинским налазима.

„Надлежни орган“ коме треба послати извештај здравственог радника јесте, пре свега, независно тело које има овлашћење да обави званичну истрагу и, ако је потребно, поднесе кривичну пријаву. Остала тела која треба обавестити могу обухватати тела задужена за дисциплинске истраге или за праћење ситуације лица лишених слободе у установи где је можда дошло до злостављања. Такав извештај треба да се учини доступним и лицу лишеном и његовом/њеном адвокату.

Сам механизам достављања извештаја надлежном органу/органима варираће од државе до државе, у зависности од организационих структура, а сасвим је могуће да не обухвата непосредну комуникацију између здравственог радника и тог органа. Извештај се може достављати преко хијерархијске структуре којој припада здравствени радник (нпр. здравствени ресор на министарском нивоу) или руководства затворске установе у којој здравствени радник ради (нпр. управник затвора). Међутим, који год приступ да се примењује, мора се обезбедити да извештај буде брзо достављен надлежном органу.¹²⁹

Лекар у заводу дужан је да води посебну евиденцију о повредама осуђених и обавештава управника завода о било ком знаку или индикацији да је према осуђеном примењено насиље. Лекар је дужан да у извештају о утврђеним повредама унесе и наводе осуђеног лица о начину настанка повреде, као и да изнесе своје мишљење о повезаности навода осуђеног и насталих повреда.¹³⁰

ПРЕПОРУКА

У ВПД Крушевац лекар ће управника Дома писмено обавештавати о знаку или индицији да је према штићенику примењено насиље.

¹²⁹ Стандарди ЦПТ: Документација и пријављивање медицинских доказа о злостављању, пар. 77. и 78.

¹³⁰ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 115. ст. 1. тач. 6.

2.5.4.5. Изложеност дуванском диму

Лекар наводи да није у могућности да контролише изложеност дуванском диму. Већина штићеника су пушачи.

Штићеници непушачи су смештени у истим спаваоницама са штићеницима пушачима. Пушење је дозвољено у спаваоницама Одељења за инвентивни рад и у спаваоницама за издржавање дисциплинских и посебних мера.

2.5.4.6. Смртни случајеви

У Дому није било смртних случајева у последњих више од 10 година.

2.5.5. ЗДРАВСТВЕНИ НАДЗОР

2.5.5.1. Надзор над домом

Контролу смештаја, хигијене, санитарних и других услова од којих зависи здравље штићеника обавља лекар, медицински техничар свакодневно обилази просторије Дома, а дератизација се обавља 2 пута годишње.

Налазе и препоруке о побољшању хигијене у Дому и код штићеника, стању санитарних услова и уређаја, грејања, осветљења и проветравања у просторијама у којима бораве штићеници управнику лекар подноси усмено.

Лекар и техничар обилазе кухињу свакодневно - 3 пута дневно, проверавајући квалитет хране. Лекар са куваром договара врсту и количину хране, упућује га уколико је неком штићенику неопходан посебан јеловник и слично. О извршеној контроли квалитета хране се води посебна евиденција сваког дана тако што се уписује у посебну свеску. Налазе и препоруке о количини и квалитету хране за штићенике управнику лекар не подноси.

28.

УТВРЂЕНО

У ВПД Крушевац лекар не подноси управнику Дома у писменој форми налазе и препоруке о количини и квалитету хране за штићенике и о побољшању хигијене у Дому и код штићеника, стању санитарних услова и уређаја, грејања, осветљења и проветравања у просторијама у којима бораве штићеници.

РАЗЛОЗИ

Лекар у заводу дужан је да управнику завода у писменој форми: даје налазе и препоруке о количини и квалитету хране за осуђене; даје налазе и препоруке о побољшању хигијене у заводу и код осуђених, стању санитарних услова и уређаја, грејања, осветљења и проветравања у просторијама у којима бораве осуђени.¹³¹

¹³¹ Закон о извршењу кривичних санкција, чл. 116. ст. 1. тач. 3. и 4.

ПРЕПОРУКА

У ВПД Крушевац лекар ће у правилним временским интервалима, не дужим од три месеца, управнику Дома у писменој форми подносити налазе и препоруке о количини и квалитету хране за штићенике, као и о побољшању хигијене у Дому и код штићеника, стању санитарних услова и уређаја, грејања, осветљења и проветравања у просторијама у којима бораве штићеници.

2.5.5.2. Праћење здравственог стања

Управник Дома се обавештава о овим питањима у извештајима о раду здравствене службе које начелник Службе подноси једном месечно. Стављене су на увид копије поменутих извештаја за 2020. и 2021. годину из којих се види да су извештаји структурисани тако да се даје преглед броја пружених здравствених услуга (посебно за „опште медицинске прегледе“, стоматолошке и психијатријске прегледе), затим број „извођења“ изван Дома ради остваривања здравствене заштите уз навођење „најчешћег разлога“, број покушаја самоубиства, самоповређивања и штрајкова главу, те напомене у вези са током лечења појединих штићеника, број штићеника лечених у стационару и опште напомене о структури патологије.

Када установи да је физичко или душевно стање штићеника нарушено или угрожено због продужења или начина извршења васпитне мере управнику лекар ово саопштава усмено, и у складу са тим предузимају се потребне мере. У протеклој календарској години и током ове године, прекид извршења васпитне мере управнику лекар није ни једном препоручио.

Налазе и препоруке у вези са неопходним физичким активностима штићеника управнику лекар не подноси. Лекар наводи да до сада није имао потребу за таквим извештајем. Сви штићеници Дома се баве неком врстом физичке активности, а доступни су им теретана, као и терени за фудбал и кошарку.

Лекар учествује у утврђивању и спровођењу програма поступања према штићеницима и то тако што при првом прегледу након пријема у Дом процењује радну способност.

2.5.5.3. Надзор над радом здравствене службе

Надзор над стручним радом здравствене службе, односно лекара у Дому, Министарство здравља није обавило у протеклих 5 година.

2.6. НАВОДИ О ЗЛОСТАВЉАЊУ

На основу својих запажања и налаза током посете, НПМ је стекао генерално позитиван утисак о односима између особља и штићеника. НПМ је закључио да особље, које обавља изузетно захтевне послове, показује брижан, професионалан и посвећен однос према штићеницима.

НПМ посебно похваљује професионалан однос руководства и службеника према мандату НПМ. Сви штићеници са којима је НПМ обавио индивидуалне разговоре током прве посете, приликом друге, ненајављене посете, члановима тима НПМ су навели да нису били изложени било каквом недозвољеном поступању због претходно обављених разговора са тимом НПМ. Поједине штићенике су васпитачи питали о којим темама су разговарали са НПМ.

Ипак, НПМ је примио неколико навода штићеника о вербалном злостављању, у виду вике и претњи, као и физичком злостављању од стране службеника, које је укључивало шамаре, ударце службеном палицом у различите делове тела као неформалне мере кажњавања, односно казне за међусобне сукобе, непослушност и кршење кућног реда нарочито у Одељењу интензивног рада. Према наводима појединих штићеника, службеници понекад од њих траже да ураде оно што по виђењу штићеника није њихова обавеза – на пример да донесу или однесу нешто од службене опреме, па ако то не обаве добијају претње.

Ови наводи нису могли бити потврђени провером у домској документацији, рачунајући и медицинску. Имајући у виду да је овакво поступање, ако до њега долази, противзаконито, непрофесионално и потенцијално има дуготрајне штетне ефекте на штићенике, НПМ указује на ове наводе, како би се превентивно деловало да до оваквог поступања не долази, а да се у случајевима уколико се исто деси обезбеди спровођење делотворне истраге, утврђивање индивидуалне одговорности и санкционисање одговорних службеника.

29.

ПРЕПОРУКА

ВПД Крушевац ће предузети мере како би се спречио било какав облик недозвољеног поступања према штићеницима. Ово укључује надзор над радом, као и јасну поруку и упутства службеницима да је неадекватно поступање према штићеницима у било ком облику, укључујући и вербално злостављање, неприхватљиво и незаконито и да подлеже одговарајућим санкцијама, те да са штићеницима које се понашају супротно правилима треба поступати само у складу са прописаним дисциплинским и другим процедурама.